

AHMET KALAJDŽIĆ
Dubrovački vjesnik
E-mail: akapress@gmail.com

MARIJA GJURAŠIĆ
Studij Povijest Jadrana i Mediterana, Sveučilište u Dubrovniku
marija.gjurasic@unidu.hr; gjurasic.marija@gmail.com

Izvorni znanstveni rad:
UDK: 392.14(497.584)(210.7Mljet)"18"
392.3(497.584)(210.7Mljet)"18"

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/moxpjh1kgm>
Primljeno: 16. 3. 2021.
Prihvaćeno: 14. 6. 2022.

MREŽE KRSNIH KUMOVA U ŽUPAMA BABINO POLJE I MARANOVIĆI NA MLJETU U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

AHMET KALAJDŽIĆ I MARIJA GJURAŠIĆ

Sažetak: Temeljem relevantne literature i podataka iz matičnih knjiga rođenih za mljetske župe Babino Polje i Maranovići, u radu se analiziraju broj i spolna struktura rođenih i krštenih te običaji i praksa odabira krsnih kumova u toj izoliranoj otočnoj sredini. Razmatra se također i udio krštenja u slučaju opasnosti po život djeteta, dob djeteta na ceremoniji krštenja, obrazac dodjeljivanja osobnog imena, podrijetlo i socijalni status krsnih kumova, podudarnost prezimena kumova s prezimenom krštenika, njihovo krvno srodstvo, višekratna kumstva i slično.

Ključne riječi: krštenje, kum, kumstvo, duhovno srodstvo, srodnički brakovi, Mljet, Babino Polje, Maranovići, 19. stoljeće

Keywords: baptism, godchild, godparent, godparenthood, spiritual kinship, kinship marriages, Mljet, Babino Polje, Maranovići, 19th century

Uvod

Ovaj rad dio je rezultata istraživanja provedenih na Sveučilištu u Dubrovniku u sklopu projekta "Analiza demografskih kretanja i društvenih mreža u 18. i 19. stoljeću na temelju matičnih knjiga i oporuka". Projektno istraživanje bilo je usmjereno na proučavanje rođenih, krštenih i vjenčanih u šesnaest hrvatskih župa u drugoj polovici 19. stoljeća i značajki društvenih mreža uspostavljenih kumstvima.

U ovom su radu obrađeni rođeni i kršteni u dvjema mljetskim župama (Babino Polje i Maranovići)¹ temeljem matičnih knjiga rođenih,² koje su vodili mljetski župnici,³ a koje su danas pohranjene u Arhivu Dubrovačke biskupije u Dubrovniku (dalje: MKRŽM).⁴ Istraživanje je obuhvatilo ukupno 210 djece, po 105 u objema župama. Za župu Babino Polje analizirano je razdoblje 1870.–1872.,⁵ dok je analiza u župi Maranovići, zbog niske stope nataliteta u tom razdoblju, proširena na šest godina (1870.–1875.).⁶ U radu se razmatra ritam krštenja, broj, spol i srodstvo krštenika i krsnih kumova, odnos socijalnog statusa kumova i roditelja krštenika te udio krštenja novorođenčadi u životnoj opasnosti.

Povijest fenomena kumstva i vođenja matičnih knjiga

Istraživanja fenomena kumstva u suvremenoj su hrvatskoj i europskoj historiografiji sve prisutnija i ukazuju na stvaranje mreže društvene i duhovne povezanosti stanovništva uopće. Na hrvatskim prostorima razlikujemo krsne, krizmane i vjenčane kumove. Neki autori spominju i tzv. šišano (strigano ili striženo) kumstvo⁷ (tal. *compare della prima tonsura*),⁸ vezano uz prvo šišanje djeteta, kakvog na Mljetu nije bilo.⁹ Također, poznata je i pojava pokumljenja "žena dojnica", odnosno dojilja koje su već dojile vlastito dijete, pa bi prve podojile i novorođenče.¹⁰ Engleska riječ za kumove (*godparents*) može se

¹ U radu Marija Gjurašić i Ahmet Kalajdžić, "Vjenčana kumstva na Mljetu u drugoj polovici 19. stoljeća", *Povijesni prilozi* 41/62 (2022.): 317–354, također nastalom u sklopu istog projekta, obrađene su matične knjige vjenčanih, i to za župu Babino Polje od 1870. do 1877., a za župu Maranovići od 1870. do 1884. godine.

² Usprkos svome nazivu (*Atti di Nascita* ili *Libro degli Atti di Nascita*) istraživane matične knjige rođenih vođene su dijelom i kao knjige krštenih. Drugim riječima, unutar jedne kalendarske godine popisivalo se katkad samo djecu krštenu u toj godini (bez obzira jesu li u njoj i rođena), katkad samo djecu rođenu te godine (bez obzira jesu li tad i krštena), a katkad se župnik nije pridržavao ni jednog od ta dva kriterija.

³ U doba francuske uprave za vođenje matičnih knjiga zaduženi su bili načelnici općina, da bi se povratkom pod austrijsku vlast ta obveza ponovno povjerila župnicima. U istraživanom razdoblju dušobrižnici u župi Babino Polje su Ivo Brašić (1863.–1871.) i Antun Bačić (1871.–1887.), kojem od 1873. godine pomaže Venceslav Batinić. U župi Maranovići to su: Baldo Glavić (1869.–1873.), Venceslav Batinić (1873., a mijenjao ga je Antun Bačić, kapelan u Babinu Polju), Federiko Burić (šest mjeseci tijekom 1874.), Petar Milić (1874.–1875.), Marin Gavrančić (1875.–1878.), Silvan Celigoj (1878.–1881.) i Nikola Kurelja (1881.–1886.). Vidi: *Šematizam Dubrovačke biskupije*, ur. Ivan Šimić, Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, 2011., 253–260.

⁴ Za ovo su istraživanje korišteni digitalni zapisi Zbirke mikrofilmova matičnih knjiga Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu.

⁵ U svrhu izjednačenja obaju uzoraka u analizirani korpus župe Babino Polje uključeno je i četvero djece rođene 1869., krštene 1870. i troje djece rođene 1872., krštene 1873. godine.

⁶ U uzorak župe Maranovići uključeno je i dvoje djece rođene 1875., a krštene 1876. godine.

⁷ Valtazar Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena*, Zagreb: JAZU, 1874., 376–377.

⁸ Danijela Dobljanović i Marija Mogořović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri od 15. do 17. stoljeća", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 420.

⁹ Prema kazivanju Frana Sršena Fiće (rođ. 1875.). Preuzeto iz: Nikola Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, Zagreb, Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 749, 1966., 52.

¹⁰ Dinka Alaupović-Gjeldum, "Običaji životnog ciklusa u Imotskoj krajini i zapadnoj Hercegovini, od konca XIX. stoljeća do Drugog svjetskog rata", *Ethnologica Dalmatica* 8/1 (1999.), 154.

prevesti kao "božji" odnosno "duhovni roditelji". Kumovi upravo i imaju ulogu stvaranja duhovne povezanosti s krštenicima tijekom i nakon ritualnih kršćanskih obreda. Iako je kod duhovnog odnosa kumčeta prema kumovima (obično dvoje)¹¹ riječ o fikciji (fiktivnom srodstvu),¹² nerijetko njihova povezanost ima snagu jednaku povezanosti roditelja i djece. Spolna, a često i dobna simetrija kumova,¹³ koja zrcali biološko roditeljstvo (model para, koji je i generacijski blizak), tu povezanost dodatno naglašava.¹⁴ Krsni kumovi postaju dio obitelji i dodatni oslonac,¹⁵ ali i mentori svojoj kumčadi (posebno u kršćanskom odgoju).¹⁶ Odgovornost kumova oslikava i mljetsko praznovjerje da kumovi odnosno kume ne smiju *falit* (pogriješiti) dok mole i izgovaraju molitvu *Vjervanje* na krštenju svoga kumčeta jer će ono kasnije u životu *tepat* (mucati),¹⁷ pa je za tu ulogu poželjno izabrati što pouzdaniju osobu. Crkva je još u ranom srednjem vijeku odredila da roditelji ne mogu biti krsni kumovi svojoj djeci, čime se naglasila razlika između tjelesnih i duhovnih veza.¹⁸

Koncil je uspostavio stroga pravila koja su trebala ukinuti raznoliku praksu evidentiranja krštenih te propisao vođenje matičnih knjiga kao župnikovu obvezu.¹⁹ Primjena pravila bilježenja podataka rođenih, vjenčanih i umrlih te čuvanja knjiga nije svugdje jednako zaživjela. Car Josip II. uveo je tabelarni sustav vođenja matičnih knjiga, koje su dotad pisane narativno, odnosno opisno. Otad se u Habsburškoj Monarhiji matični podaci

¹¹ Sačuvane matične knjige iz razdoblja prije Koncila ukazuju na tadašnju praksu većeg broja kumova (D. Doblanović i M. Mogoerović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri od 15. do 17. stoljeća", 414, 416–417).

¹² Više: Vedran Stojanović i Nella Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža", *Analni Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/2 (2016.), 295.

¹³ V. Stojanović i N. Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža", 311.

¹⁴ Više: V. Stojanović i N. Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža", 303–306.

¹⁵ Pogotovo ako se roditeljima dogodi kakva nesreća ili izbije rat (Marko Rašica i Ljiljana Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", *Analni Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 558).

¹⁶ Ankica Džono Boban i Irena Ipšić, "Krsni i vjenčani kumovi u župi Drenovci (1870.–1871.)", *Analni Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 505.

¹⁷ Tomislav M. Macan, "Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)", *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 28/2 (1932.), 229.

¹⁸ Danijela Doblanović Šuran i Marija Mogoerović Crljenko, *Matična knjiga krštenih župe Umag (1483.–1643.)*, [Posebna izdanja Državnog arhiva u Pazinu, 46; Matične knjige Istre, 1], Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2019., 23.

¹⁹ Evidentiranje matičnih podataka, posebno krštenih, vodilo se i puno prije Koncila. Vođenje matične knjige umrlih (*Liber defunctorum*), krizmanih (*Liber confirmatorum*) i stanja duša (*Status animarum*) propisano je tek naknadno, i to Rimskim obrednikom (*Rituale Romanum*), koji je donio papa Pavao V. 1614. godine, a 1907. godine određeno je da se u knjige rođenih moraju dopisati i podaci o vjenčanju (Ivo Ficović, "Zbirka matičnih knjiga Historijskog arhiva u Dubrovniku", *Arhivski vjesnik* 25 (1982.), 7–35; Ivan Fantina i Ante Strgačić, *Državni arhiv u Zadru, Analitički inventar, Inventar matičnih knjiga XVI–XX. stoljeće (HR DAZD, 378)*, Zadar: Državni Arhiv u Zadru, 2006., 1–5; Jakov Jelinčić, *Na postirskim vrelima: Matična knjiga župe Postira (1584.–1671.)*, Postira: Župni ured Sv. Ivana Krstitelja u Postirama, Općina Postira, 2014., 18–19).

upisuju u za to predviđene rubrike te same matične knjige postaju javne isprave.²⁰ Tabela sustav uveden je u Dalmaciji postupno, i to tek od 1816. godine, kad ona dolazi pod austrijsku upravu.²¹ Unatoč odredbi da se u matične knjige rođenih unose datumi rođenja i krštenja, osobno ime, spol i status krštenika (rođen/a u braku ili izvanbračno, tal. *legittimo/illegittimo*), osobni podaci roditelja (ime, prezime, zanimanje, vjeroispovijest, prebivalište, datum i mjesto vjenčanja), kumova (*Padrini/Patrini*) i svjedoka (*Testimoni*) te eventualne napomene (posebno o krštenju u nuždi i naknadnom priznanju djeteta u slučaju da je rođeno izvanbračno), svi ti podaci nisu uvijek dosljedno upisivani. Usprkos tome, matične knjige predstavljaju visokovrijedno i nezaobilazno vrelo za povijesno-demografska i genealoška istraživanja, a posebno za predstatističko razdoblje, dok još nisu vođeni službeni državni popisi stanovništva (koji su na hrvatskim prostorima uvedeni 1857. godine).²² Francuski demograf Louis Henry naziva ih "najjistinitijim dokumentom" i "demografskim blagom na ugaru",²³ a Miroslav Bertoša kaže da predstavljaju "povijest nedaća koje su potresale predindustrijsku Europu" jer se u njima izravno reflektiraju.²⁴

Ritam i broj rađanja i krštenja na Mljetu

Mljet je uključen u ovo istraživanje upravo zbog svoga izoliranoga geografskog položaja. Radi se, naime, o pučinskom otoku u dubrovačkom akvatoriju, površine oko

²⁰ Mihovil Lanović, *Zbirka matičnih propisa*, II, Zagreb: Naklada Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske Zemaljske vlade, 1913., 4–5; J. Jelinčić, *Na postirskim vrelima: Matična knjiga župe Postira (1584.– 1671.)*, 20; A. Milić, "Zbirka matičnih knjiga u Hrvatskom državnom arhivu", 251–253.

²¹ J. Jelinčić, *Na postirskim vrelima*, 18–23. Odredbom iz 1827. godine određeno je da se matice vode u dva primjerka da se izbjegne opasnost gubitka jedinog primjerka. Do 1848. godine matične su knjige pisane latinskim jezikom, u razdoblju od 1848. do 1857. hrvatskim, potom od 1858. do 1877. ponovno latinskim, a od 1. siječnja 1878. nanovo hrvatskim jezikom (sukladno Naredbi Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 11. studenog 1877.). Vidi: A. Milić, "Zbirka matičnih knjiga u Hrvatskom državnom arhivu", 254; Mihovil Lanović, *Zbirka matičnih propisa*, I, Zagreb: Naklada Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske Zemaljske vlade, 1908., 40–42; M. Lanović, *Zbirka matičnih propisa*, II, 52–54). Matične knjige u objema župama u istraženim razdobljima pisane su uglavnom talijanskim jezikom. Iznimka su prezimena krštenika, njihovih roditelja i kumova, koja su, za razliku od ostalog teksta (uključujući i osobna imena), bilježena na hrvatskom jeziku (primjerice, Giuseppe i Francesca Bašica). Vidi: *MKRŽM*, 136–137, zapis 7. Sve zabilježbe od 14. prosinca 1874. do 16. svibnja 1875. u maranskoj matičnoj knjizi vodi maranski svećenik Petar Milić na hrvatskom jeziku. Nakon toga župu preuzima don Marin Gavrančić, koji matičnu evidenciju nastavlja voditi na prethodno opisani način. Vidi: *MKRŽM*, 132 (zapis 10) do 134 (zapis 4); *MKRŽM*, 136 (zapis 5) do 153 (zapis 12).

²² U matične knjige umrlih upisivala se sporadično i bolest ili neki drugi uzrok smrti (Jakov Jelinčić, "Matične knjige umrlih važan izvor za povijest zdravstva (Primjer matičnih knjiga umrlih župe Vodnjan od 1815. do 1893.)", u: *Identitet Istre – ishodišta i perspektive*, ur. Marino Manin i dr., Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2006., 523–559).

²³ Louis Henry, "Une richesse démographique en friche: les registres paroissiaux", *Population* 8/2 (1953.), 281–290; Stjepan Krivošić, "Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige", *Arhivski vjesnik* 31/2 (1988.), 14.

²⁴ Miroslav Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata. Lokalna povijest i sveopći modeli*, Zagreb: Antibarbarus, 2002., 326.

100 km². U istraživanom razdoblju ima šest općina,²⁵ podijeljenih u dvije crkvene župe: Babino Polje i Maranovići.²⁶ Prema austrijskom popisu stanovništva (1869.), neposredno uoči promatranog razdoblja na otoku živi 1.381 stanovnik: 939 u župi Babino Polje i 442 u župi Maranovići. Krajem promatranog razdoblja (1880.) uočen je manji demografski porast te otok tada broji 1.509 stanovnika (1.032 u župi Babino Polje i 477 u župi Maranovići).²⁷

Otok je izrazito ruralna sredina bez gradova, a životne uvjete uveliko diktiraju zaostali feudalno-kolonatski odnosi. Pučanstvo se najviše bavi vinogradarstvom, maslinarstvom i ribarstvom, a tek mali dio obrtom i trgovinom.²⁸ Zemlja se obrađivala ekstenzivno (uz primitivna oruđa), što govori o vrlo teškom položaju otočnog stanovništva koje se krajem stoljeća, posebno nakon pojave filoksera, mahom iseljava.²⁹ Na depopulaciju Mljeta i cijele pokrajine utjecali su škrtost zemlje, česte suše, glad, epidemije i intenzivno iseljavanje najvitalnijeg dijela ionako malobrojnog pučanstva.³⁰ To se iščitava i iz matičnih knjiga rođenih, gdje je za petero dječaka iz analiziranog uzorka župe Maranovići upisana opaska "odselio u Ameriku".³¹

Na demografsko stanje odrazila se i velika smrtnost djece,³² posebno dojenčadi, čiji udio u mortalitetu 1870.–1880. u župi Maranovići iznosi 22,66%,³³ a u župi Babino Polje

²⁵ To su: Babino Polje (administrativno središte otoka), Blato, Goveđari, Maranovići, Prožura i Korita.

²⁶ U sastav prve ulaze Babino Polje, Blato i Goveđari, a druge Maranovići, Prožura i Korita (*Šematizam Dubrovačke biskupije*, 251–258).

²⁷ Alois Maschek, *Geographisch-statistische Repertorium der bewohnten Orte im Königreiche Dalmatien auf Grund amtlicher Daten* (dalje: *Geographisch-statistische Repertorium*), Zara: J. Woditzka, 1888., 90–91.

²⁸ Marija Gjurašić, "Gospodarska slika Mljeta u prvoj polovici 19. stoljeća prema podacima iz katastra Franje I. uspostavljenoga na otoku 1836. godine", *Povijesni prilozi* 45 (2013.), 139.

²⁹ Više: Marija Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću. Goveđari i Babino Polje prema katastru Franje I.*, I, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2018., 182–185; II, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2019., 10–30.

³⁰ Više u: Nenad Vekarić, "Demografski uzroci iseljavanja s dubrovačkog područja u Ameriku u 19. i početkom 20. stoljeća", *Dubrovnik*, n.s., 3/5 (1992.), 97–102; Ivan Lajić, "Utjecaj društveno-ekonomskih i demografskih promjena na iseljavanje s dalmatinskih otoka u 19. i prvoj polovini 20. stoljeća", *Migracijske teme* 5 (1989.), 311.

³¹ Jedan od njih umro je u New Yorku već u 19. godini života [MKRŽM, 124–125; 138–141; 136–137 (1873., zapis 9; 1875., zapisi 14, 17 i 20; 1875., zapis 6)]. Prema podacima *Knjige stanja duša*, najčešće destinacije emigriranja stanovnika župe Babino Polje krajem 19. i početkom 20. stoljeća su južna i sjeverna Amerika: Rosario (u Argentini), New York, Oakland (Kalifornija), Washington i San Francisco (M. Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću*, II, 23).

³² Na njihovu preranu smrt utjecale su najčešće bolest i loša prehrana. Više: Kristina Puljizević, *U ženskim rukama. Primalje i porođaj u Dubrovniku (1815.–1918.)*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016., 179–184.

³³ Stopa mortaliteta u župi Maranovići 1870.–1875. je 26‰, a nataliteta 34,82‰ (Silvija Batoš, Jasenka Maslek i Nenad Vekarić, "Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870.–1880.): razdoblje demografske tranzicije", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009.), 298–304).

čak 25%.³⁴ Do smanjenja smrtnosti djece dolazi tek suzbijanjem spomenutih pošasti, što utječe i na produljenje životnog vijeka.³⁵ To ukazuje da je demografska tranzicija na Mljetu tada već uveliko u tijeku.³⁶ Unatoč negativnom migracijskom saldu,³⁷ to će utjecati na kontinuirani demografski rast tijekom 19. stoljeća.³⁸

Ovaj rad usredotočen je na istraživanje ritma rođenja i krštenja te socijalne mreže stvarane krsnim kumstvima. Istraživanje je provedeno na uzorku od 210 djece (po 105 iz svake župe). U korpus župe Babino Polje uključeno je i spomenuto četvero djece rođene 1869., a krštene 1870., te osmero djece rođene krajem 1872., a krštene 1873., dok je u korpus župe Maranovići ušlo i spomenuto dvoje djece rođene 1875., a krštene 1876. godine.³⁹

Ritam rađanja odnosno začeca na Mljetu bio je usko vezan uz sezonalnost poslova. Sedamdesetih godina 19. stoljeća najmanje djece na otoku rođeno je u razdoblju od travnja do rujna, a najviše od listopada do ožujka (1870.–1880.).⁴⁰ Istraživači su slično uočili i na drugim jadranskim otocima, primjerice u Betini na Murteru⁴¹ i Blatu na Korčuli.⁴² Usporedbe radi, u Hrvatskoj i Slavoniji u tom istom periodu najviše djece rađalo se od siječnja do ožujka, a najmanje u lipnju.⁴³

³⁴ Sličan je demografski trend i u župi Babino Polje (1870.–1873.), gdje je stopa mortaliteta 29‰, a od 1875. nadalje uglavnom ispod 20‰ (Neda Mihović, Kristina Puljizević i Božena Vranješ-Šoljan, "Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870.–1880.)", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009.), 273–280).

³⁵ Usporedi: Božena Vranješ-Šoljan, "Hrvatska na početku nagodbenog razdoblja: u odrazu popisa stanovništva 1869", u: *Demografija u Hrvatskoj, Zbornik znanstvenog skupa povodom 50 godina rada akademkinje Alice Wertheimer-Baletić*, ur. Anđelko Akrap, Ivan Čipin i Marin Strmota, Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb Sveučilišta u Zagrebu, 2014., 319.

³⁶ Radi se o prvoj fazi tranzicije, koju, između ostalog, karakterizira jaki pad mortaliteta pod utjecajem širenja zdravstvene zaštite. Vidi: Alica Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb: Mate, 1999., 107–109.

³⁷ N. Mihović, K. Puljizević i B. Vranješ-Šoljan, "Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870.–1880.)", 272–280; S. Batoš, J. Maslek i N. Vekarić, "Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870.–1880.), razdoblje demografske tranzicije", 298–304.

³⁸ Prema statističkim podacima, 1814. na otoku živi 865, 1880. već 1509, a 1890. godine čak 1623 stanovnika (M. Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću*, II, 24).

³⁹ Od tih osmero, petero je djece evidentirano u matičnoj knjizi 1872., a troje 1873. godine (MKRŽBP, 33–54).

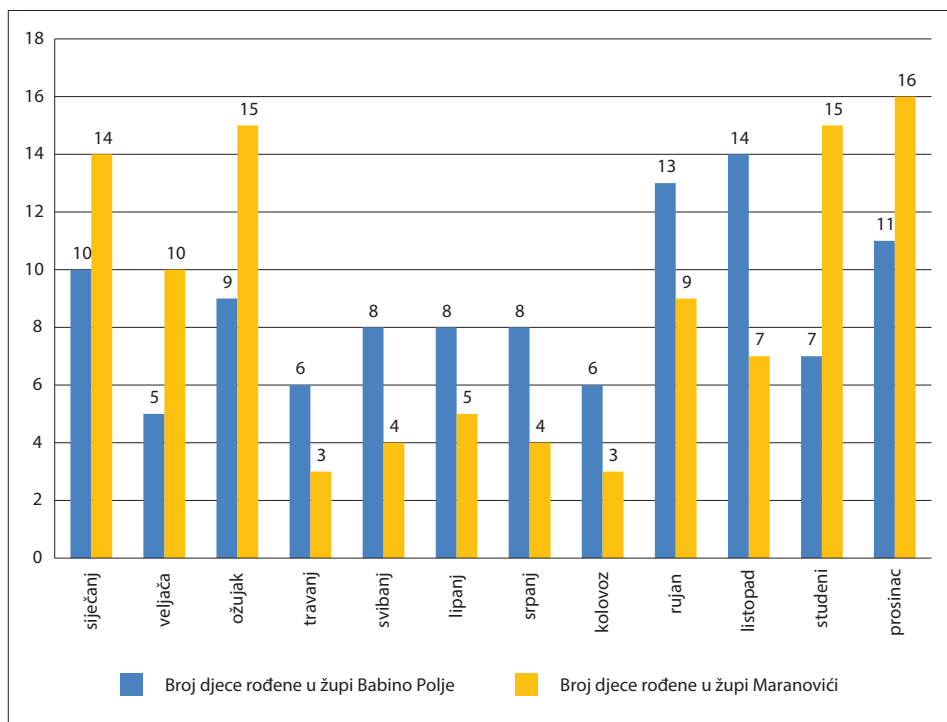
⁴⁰ N. Mihović, K. Puljizević i B. Vranješ-Šoljan, "Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870.–1880.)", 276; S. Batoš, J. Maslek i N. Vekarić, "Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870.–1880.), razdoblje demografske tranzicije", 300.

⁴¹ Iznimka je ožujak, u kojem se u promatranom razdoblju rodilo samo jedno dijete (Frane Čizmić i Božena Vranješ-Šoljan, "Prve naznake demografske tranzicije: stanovništvo Betine (1870.–1880.)", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009.), 164).

⁴² Ivana Lazarević i Nenad Vekarić, "Stanovništvo Blata na Korčuli (1870.–1880.): početak demografske tranzicije", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009.), 228.

⁴³ B. Vranješ-Šoljan, "Hrvatska na početku nagodbenog razdoblja", 330–334.

Grafikon 1. Ritam rađanja u župama Babino Polje (1870.–1872.) i Maranovići (1870.–1875.)

Izvor: MKRŽBP i MKRŽM.

Omjer dječaka i djevojčica u ovom uzorku tek je neznatno u korist dječaka, 53 : 52 (50,48% : 49,52%).⁴⁴ U istom razdoblju (1870.–1872.) u župi Maranovići rođeno je i kršteno ukupno 46 djece, pa su, kako je već navedeno, u svrhu izjednačenja veličine uzorka i istraženi korpus uključeni i jedno dijete rođeno krajem 1869. (a kršteno 1870.) te djeca rođena 1873.–1875. godine (od kojih je dvoje kršteno 1876.).⁴⁵ Analiza spolne strukture krštenika pokazuje da su i u toj župi dječaci bili u prednosti: 56 (53,33%) u odnosu na 49 djevojčica (46,67%).⁴⁶ Zaključak je da se odnos broja rođene muške i ženske djece u objema župama uklapa u demografske trendove, prema kojima se, općenito gledano, rađa u prosjeku više dječaka nego djevojčica (na 1.000 djevojčica prosječno 1.060 dječaka).⁴⁷ No, iako je tome tako, prema A. Wertheimer-Baletić, zbog veće smrtnosti dječaka u ranim godinama, između njihove dvadesete i četrdesete godine

⁴⁴ Izračunato prema: MKRŽBP (1870.–1872.).

⁴⁵ Izračunato prema: MKRŽM (1870.–1874.).

⁴⁶ Izračunato prema: MKRŽM (1870.–1874.).

⁴⁷ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*, 339–340.

života uravnotežuje se broj žena i muškaraca u ukupnom stanovništvu, da bi uslijed ponovno povećane smrtnosti muškaraca nakon četrdesete godine prevladao broj žena, koje u prosjeku žive dulje.⁴⁸

Na istraženom uzorku u objema župama uočeno je 9,05% izvanbračne djece (u župi Babino Polje 10, a u župi Maranovići 9). To ne čudi jer je i u južnoj Dalmaciji bila relativno raširena pojava tzv. probnog braka i, posljedično tome, predbračnih začeca. Nakon što bi mladić zaprosio djevojku, dovodio ju je u svoju ili roditeljsku kuću da se vidi odgovara li mlada njegovoj obitelji ili ne, što se također katkad događalo.⁴⁹ "Probne brakove" otočna sredina nije osuđivala jer je produktivni brak bio u interesu zajednice.⁵⁰ Istina, pojava izvanbračnih rođenja na Mljetu nije bila ni približno raširena kao, primjerice, u zagrebačkom Gradecu. Tu je, naime, prema podacima S. Krivošića, oko polovica djece rođene u razdoblju 1843.–1847. bila izvanbračna, što on dovodi u vezu sa zakonom koji je donio još Josip II., a po kojemu su svi muškarci iz austrijskih nasljednih zemalja, kada bi se htjeli nastaniti i sklopiti brak u Ugarskoj, uključujući Hrvatsku i Slavoniju, morali imati dozvolu pokrajinske vlade i vojne prefekture, bez koje se nisu mogli oženiti.⁵¹ Ništa bolje nije bilo ni u samom Beču, u kojem je 1841. rođeno 46,40% izvanbračne djece, a u Grazu čak 65,41% (što se vjerojatno može povezati s tamošnjim velikim garnizonom), dok ih je te godine u Zadru rođeno 25,52%, a u cijeloj Dalmaciji svega 3,39%.⁵²

Recimo i to da se u Hercegovini neudanu djevojku koja bi zatrudnila smatralo bestidnicom,⁵³ dok na otocima udaljenim niti 50 km zračne linije narod nije bio tako

⁴⁸ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*, 340.

⁴⁹ Branko Kostelac, *Mljetski zapisi. Tradicijski plesovi, pjesme, običaji i nošnja iz Babinog Polja na otoku Mljetu, 1971.–1976.*, Zagreb, Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 1568, 1990., 36.

⁵⁰ Vekarić i Šoljan ističu otoke Mljet i Korčulu na kojima je udio izvanbračnog začeca prvog djeteta bio gotovo jednak omjeru 1 : 1 jer se tzv. probnim brakom zapravo smanjivao rizik nerodnosti, odnosno "neproduktivnog braka" (Nenad Vekarić i Božena Vranješ-Šoljan, "Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009.), 49; I. Lazarević i N. Vekarić, "Stanovništvo Blata na Korčuli (1870.–1880.): početak demografske tranzicije", 219–241).

⁵¹ Sukladno podacima iz matičnih knjiga župe sv. Marka na Gradecu, sv. Marije na Dolcu, sv. Petra u Vlaškoj te sv. Ivana na Novoj vesi, koje donosi Krivošić, u tom je petogodišnjem razdoblju rođeno 2.404 djece, od kojih je čak 1.111 (46,21%) bilo izvanbračno. Za socijalni status neudanih majki Krivošić ističe da je raspolagao samo podacima za župu sv. Marije, u kojoj je u tom razdoblju rođeno 99/228 (43,42%) izvanbračne djece, a čije su majke bile nižeg socijalnog statusa: samo je jedna bila "građanka", dok su ostale većinom bile sluškinje (42%), oko 24% ključarice, oštarijašice, pralje, kuharice i težakinje, 6% švelje, a preostalih 28% zabilježene su kao "stanovnice". Izračunato prema: Stjepan Krivošić, *Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sredine XIX. stoljeća*, [Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, 19], Zagreb: JAZU 1981., 101–103, 129–130, 145–147, 164–165, 176–177. (Napomena: naši izračuni dijelom se razlikuju od izračuna Krivošića na str. 101–103).

⁵² *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1841. Vierzehnter Jahrgang*, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Druckerei, 1844. (dostupno na: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/title/10614960> (scan 28), pristupljeno 3. 3. 2022.). Godinu ranije (1840.) u Dalmaciji je od ukupnog broja rođene djece (11.635) svega 3,53% (411) izvanbračne djece (*Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie. Dreizehnter Jahrgang*, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Druckerei, 1840. (dostupno na: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/title/10614959> (scan 24), pristupljeno 3. 3. 2022.).

⁵³ Marinko Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015., 131.

podozriv. Učestalost "brakova na probu", koji na Korčuli, Lastovu i Mljetu nisu bili rijetkost, sugerira da tamo žena možda nije bila toliko osramočena niti su djeca nužno nosila stigmu, posebno ako bi se roditelji naknadno vjenčali. No, da je i tu sigurno bilo iznimki, može se naslutiti iz slučaja krsne kume Ane Glavaš iz Korita, koja je čak četiri puta počašćena tom ulogom, a kojoj je u svakom drugom zapisu svećenik imao potrebu naglasiti da je bila nezakonita (*illegitima/espurea*), a u ostalima da je kći Lucije, što također implicira da je otac nepoznat (ili da je nije priznao).⁵⁴

Mlječani imaju izreku: "Mulci ('nezakonita djeca', op. a.) su srijetni".⁵⁵ No, kako se tu djecu katkad otpremalo u sirotište,⁵⁶ zaključujemo da možda ipak nisu uvijek bila rado dočekana ili da je njihove majke na takav korak nagnalo siromaštvo, možebitna bolest djeteta ili sramota. Naime, sva izvanbračna djeca zasigurno nisu rođena u "probnom braku", već su, primjerice, mogla biti i plod nepoćudne veze majke s oženjenim muškarcem, pa su i te okolnosti, ako ih je bilo, mogle biti uzrokom takva postupanja. Tamnu stranu otočne stvarnosti otkriva i zapis o krštenju jednog djeteta nepoznatih roditelja (riječ je o nahodu Rajmondu Raineriju).⁵⁷ U maloj i izoliranoj otočnoj sredini u kojoj "svak svakoga pozna" i gdje je gotovo nemoguće prikriti trudnoću u poodmaklom stadiju, kao i sam porođaj, posebno usred zime kad je Rajmond rođen (8. siječnja 1875.), to je vrlo neobično.⁵⁸ Znatna dio izvanbračne djece naknadno je ozakonjen, što znači da su ih očevi, prije ili kasnije, priznali. Općim austrijskim građanskim zakonikom (OGZ-om), koji je u Dalmaciji bio na snazi od 1. listopada 1816., propisano je da se ime oca za izvanbračnu djecu u matične knjige može unijeti samo na osobni zahtjev djetetova oca.⁵⁹ Tako je od ukupno

⁵⁴ Nije se moglo utvrditi je li ona bila kći omiljene primalje Lucije Glavaš, također iz Korita, koja je 1870.–1875. asistirala na čak 12 porođaja [MKRŽM, 110–132 (1870., zapis 12; 1872., zapis 5; 1874., zapis 1; 1874., zapis 12)].

⁵⁵ T. M. Macan, "Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)", 230.

⁵⁶ Vidi: Arhiv Dubrovačke biskupije, *Libro dello Stato d'anime – Popis duša (domaćinstava) župe Babino Polje oko 1860. (g. 1859; Stato d'anime di parrocchia Babinopoglie – Knjiga stanja duša župe Babino Polje 1910. Vidi također: Rina Kralj-Brassard, Djeca milosrđa. Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća, Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013., 121 i 241.*

⁵⁷ MKRŽM, 134–135 (1875., zapis 1).

⁵⁸ Rajmond je kršten 31. siječnja 1875., a kumovi su mu bili bračni par Frano Nikolin Jančić i Kate Petrova Jančić iz Prožure (MKRŽM, 134–135 (1875., zapis 1). U dubrovačko nahodište Rajmond je primljen dva tjedna kasnije (13. 2. 1875.), odakle je ubrzo poslan na odgoj u Zastolje u Konavle, gdje je umro 22. 11. 1875. (Rina Kralj-Brassard, *Dubrovačko nahodište i njegovištićenici (1818.–1908.)*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2020., 332).

⁵⁹ Dvorski dekret donesen je u doba Marije Terezije (20. srpnja 1770.), dok Dalmacija još nije bila u sastavu Habsburške Monarhije, a 1811. godine ugrađen je u OGZ (I. Fantina i A. Strgačić, *Analitički inventar*, 3; Anton Griebl, *Kirchliche Vorschriften und österreichische Gesetze und Verordnungen in den Matriken-Angelegenheiten: für den Amtsgebrauch des Klerus zusammengestellt*, Graz: Moser, 1891., 118; *Opći austrijski građanski zakonik, proglašen Patentom od 29. studenoga 1852. u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, s naknadnim zakonima i naredbama* (dalje: OGZ), treće popravljeno i dopunjeno izdanje, prir. F[ranjo] J. Spevec, rješidbe izdao Adolfo Rušnov, vijećnik Kr. banskog stola, Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana, 1899., 35–53.

devetero izvanbračne djece, registrirane 1870.–1875. u župi Maranovići,⁶⁰ jedno otac priznao odmah po rođenju,⁶¹ šestero naknadno (od toga dvoje vjenčanjem roditelja),⁶² a preostalo četvero očevi su priznali došavši u župni dvor s dva svjedoka. Jedno od njih imalo je tada već 10, a jedno skoro 12 godina.⁶³

Zbog fizičke iscrpljenosti majke i pučkih vjerovanja da žena nakon porođaja mora mirovati u kući i čuvati se najmanje 40 dana, rodilje su odlazile u crkvu obično tek nakon šest tjedana. Dijete je na krštenje obično nosila žena bliska obitelji.⁶⁴ Ako bi se prilikom porođaja ili neposredno nakon njega djeca našla u životnoj opasnosti,⁶⁵ krstilo ih se odmah, dok bi se inače ceremonija krštenja upriličila najčešće u roku od tri mjeseca (u župi Babino Polje u tom je roku kršteno 90,48% djece, a u župi Maranovići 94,29%).⁶⁶ Takav interval između rođenja i krštenja potvrđuje da je spomenuti proces demografske tranzicije na Mljetu već u tijeku.

Krštenja novorođenčadi u životnoj opasnosti na Mljetu

Teški životni uvjeti u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća, ne samo ekonomski nego i stambeni, higijensko-zdravstveni, prehrambeni i slični, dovodili su novorođenčad često u životnu opasnost. Stoga se tu djecu krstilo odmah po rođenju, često u prva tri dana života. Nije se čekalo svećenika, nego ih je krstila primalja.⁶⁷ Prema Nikoli Buconjiću, u Bosni i Hercegovini u takvim ih je slučajevima mogao krstiti, odnosno *znamenovati*, svatko tko je bio kršten, osim oca i majke (pa čak i inovjerac, ako je poštivao Katoličku

⁶⁰ MKRŽM, 108–135 (1870., zapisi 5 i 17; 1871., zapisi br. 1, 11 i 12; 1872., zapis 10; 1874., zapisi 1 i 5; 1875., zapis 1).

⁶¹ MKRŽM, 130–131 (1874., zapis 5).

⁶² MKRŽM, 114–118 (1871., zapisi 10 i 12).

⁶³ MKRŽM, 108–125 (1870., zapis 5; 1871., zapis 1; 1873., zapisi 9 i 10).

⁶⁴ Usporedi: D. Doblanović i M. Mogorović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri", 420. U srednjoj Bosni dijete je na krštenje nosila "žena koja mu je i baba bila", a ako kumovi ne bi došli po kumče u njegovu kuću, dočekali bi ga pred crkvom i tijekom obreda držali u naručju (Nikola Buconjić, *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Tiskom i nakladom Daniela A. Kajona, 1908., 62–63). Na Lastovu je novorođenče morala nositi babica na krštenje (M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 547–548).

⁶⁵ U razdoblju od 1870. do 1880. u župi Babino Polje pri porođaju je umrlo petero djece i samo jedna majka (N. Mihović, K. Puljizević i B. Vranješ-Šoljan, "Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870.–1880.)", 278).

⁶⁶ Usporedi: V. Stojanović i N. Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća", 303; Ariana Viočić-Koprivec i Nenad Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870.–1871)", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/2 (2016.), 337–338.

⁶⁷ Suglasnost je bila posebno nužna u slučaju da roditelji ili majka nisu bili katoličke vjeroispovijesti (*Verordnung des Ministeriums des Innern vom 25. März 1874, mit welcher eine Instruction für Hebammen erlassen wird*, u: *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Jahrgang 1874.* (dalje: *Naputak za primalje od 25. ožujka 1874.*), Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1874., 32–33, §§ 9–10; K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 69).

crkvu).⁶⁸ Znamenje se sastojalo u tome da se dijete zazove njegovim krsnim imenom, polijevajući ga istovremeno blagoslovljenom vodom po glavi, čineći pri tome tri puta pokrete rukom u obliku križa te izgovarajući (jednom) blagoslov: "Ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen."⁶⁹

U slučaju kad bi dijete krstila babica, imala je obvezu o tome izvijestiti svećenika.⁷⁰ Naime, uredbom Ministarstva unutarnjih poslova (br. 32, *Naputak za primalje od 25. ožujka 1874.*) utvrđena je dodatna obveza primalja da kod porođaja slabašnog djeteta, odnosno nedonoščeta koje je u životnoj opasnosti, upozori roditelje (ili samo majku ako je u pitanju izvanbračno dijete) na potrebu krštenja u nuždi. Uz njihovu suglasnost, primalja je dijete trebala odmah potom i krstiti. Rođenje i krštenje djeteta koje je primila na svijet, kao i osobne podatke roditelje, primalja je bila dužna prijaviti nadležnim organima zaduženim za vođenje registra rođenih/krštenih, a ako dijete preživi, i osobno nazočiti crkvenom obredu krštenja.⁷¹

Sukladno austrijskom zakonu, primalje su morale biti licencirane. Bile su namještene u sjedištima upravno-sudskih kotareva (u slučaju Mljeta u Babinu Polju)⁷² i za svoje su usluge primale plaću. Mariji Matani, koja je u to vrijeme bila jedina mljetska primalja, isplaćen je tako 1896. iznos od 60 fiorina, a 1901. godine iznos od 120 kruna.⁷³ Ako bi porođaj vodile nelicencirane primalje (nadriprimalje) uz naplaćivanje svoje usluge, podlijegale su novčanoj kazni, a u slučaju ponavljanja prekršaja Kaznenom zakonu (§§ 98–99).⁷⁴ U odsutnosti licenciranih primalja, u otopnim su selima ženama pri porođaju pomagale priučene babice ili žene iz uže obitelji (*una donna di casa*), najčešće suprugova majka ili žena suprugova brata, odnosno svekrva ili jetrva, ali i iskusnije susjede (*una donna del vicinato*).⁷⁵

⁶⁸ N. Buconjić, *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini*, 62.

⁶⁹ N. Buconjić, *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini*, 62.

⁷⁰ Uobičajeni zapis o tome glasio je: *urgente periculo mortis in domo proprie habitationis baptizati* ili *in casu necessitatis domi baptizati*. Vidi: Kristijan Juran, "Stanovništvo Murtera u 18. stoljeću i početkom 19. stoljeća – Građa iz matičnih knjiga 1718.–1815.," *Povijesni prilozi* 25 (2003.), 235.

⁷¹ *Naputak za primalje od 25. ožujka 1874.*, 32–33 (§§ 8 i 11).

⁷² Više: K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 186–194.

⁷³ Ivo Perić, "Organizacija i djelovanje Pokrajinske bolnice u Dubrovniku od izgradnje njene nove zgrade do prvog svjetskog rata", *Analiza Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU u Dubrovniku* 22–23 (1985.), 202, 209. Napomenimo da je fiorin (*florin, forint, gulden*) bio u službenom opticaju u Habsburškoj Monarhiji od 1854. do 1892., kad je zamijenjen krunom, i to u odnosu dvije krune za jedan fiorin (K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 113). Više: Mira Kolar-Dimitrijević, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013., 124–132.

⁷⁴ Joseph Kudler, *Erklärung des Strafgesetzes über schwere Polizey: Uebertretungen – mit Berücksichtigung der auf dasselbe sich beziehenden, später erlassenen Gesetze und Erläuterungen. Erster Band. Von schweren Polizey-Uebertretungen und der Bestrafung derselben*, Wien: Bey Friedrich Wolke, 1827., 202–206.

⁷⁵ MKRŽM, 130 (1874., zapis 7); K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 186–193. Slično vidi i u Josip Miličević, "Narodni život i običaji na otoku Braču", *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 11–12 (1975.), 425. O ulozi babica više u: Slavica Stojan, *Vjerenice i nevjernice*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2003., 175–183.

Svaka je primalja morala prijaviti nadležnom policijskom organu utemeljenu sumnju na čedomorstvo, pobačaj ili neko slično kazneno djelo.⁷⁶ Da su se katkad i na Mljetu trudnice odlučivale na pobačaj, a pobačeni zametak ponekad zakapale u *trišlje* ('gram') u gori, svjedoči mljetska izreka: "Tintilin kune dan i noć majku, što ga je bacila u trišlju".⁷⁷ *Tintilinom* se nazivalo djecu koju bi mati pobacila, mrtvorodenčad i dušu umrlog nekrštenog djeteta.⁷⁸ Za njih se vjerovalo da na trupcu jedre morem, a ako se po noći pred kućom vidi svjetlo, govorilo bi se da je to *tintilin*, "koji će ti doć u kuću i oči će ti iskopa".⁷⁹

Zabilježbe o krštenju u životnoj opasnosti (*battezzato per periculo di morte*) neažurno su upisivane u matičnu knjigu rođenih. Podaci koji nedvojbeno potvrđuju krštenja iz nužde i naknadne crkvene ceremonije spominju se tek sporadično u rubrici Napomene. Tako je tamo zabilježeno da su supružnici Vicko i Franica Sršen iz Blata kumovali blizancima Vicku i Nikoli Sršenu, koji su rođeni (31. srpnja 1872.) i kršteni (8. kolovoza 1872.) u životnoj opasnosti. Nikola je kratko iza toga umro, a nepuna dva mjeseca kasnije upriličena je crkvena ceremonija Vickova krštenja (6. listopada 1872.).⁸⁰ Recimo i to da su Nikola i Vicko najvjerojatnije unuci svojih kumova jer im se otac zvao Vicko (Vickov) Sršen, pa su Vicko i Franica vjerojatno njihovi djed i baka.⁸¹ Ako je tako, to se kosi s mljetskim pučkim praznovjermem i strahom da će baka, ako kumuje na krštenju svom unuki ili unuci, "dobrezno umrije".⁸² U Konavlima, međutim, običaj je bio da je upravo baka, i to s majčine strane, bila krsna kuma prvorođenom djetetu svoje kćeri, dok mu je krsni kum bio očev vjenčani kum.⁸³

Za mljetsku praksu kumovanja blizancima uočeno je da nije ujednačena jer su na krštenju blizanaca Boža i Nikole Jančića, u župi Maranovići, jednom djetetu kumovi bili bračni par Marija i Nikola Bašica, dok je drugom djetetu kum bio također Nikola Bašica, ali kuma je bila očeva sestra Kate Jančić. Jesu li Marija i Nikola bili također bliski rod, primjerice majčina sestra ili brat, iz analiziranih izvora nije bilo moguće utvrditi. Sličnu neujednačenost izbora kumova blizancima utvrđuju i D. Doblanović i M. Mogorović Crljenko na primjerima iz Istre.⁸⁴

⁷⁶ *Naputak za primalje od 25. ožujka 1874.*, 33 (§ 14).

⁷⁷ T. M. Macan, "Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)", 229.

⁷⁸ N. Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, 44.

⁷⁹ T. M. Macan, "Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)", 229.

⁸⁰ *MKRŽBP*, 47 (1872., zapisi 24–25).

⁸¹ *MKRŽBP*, 47 (1872., zapisi 24–25).

⁸² T. M. Macan, "Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)", 229.

⁸³ Paulina Bogdan, "Pučki običaji (Zaruke, dar, ugovor, ženidba i babine na Obodu.)", *Koledar Pokrajinskog muzeja za narodni obrt i umjetnost u Splitu* 2 (1914.), 36.

⁸⁴ One iz svojih izvora također utvrđuju da su blizanci katkad imali iste, a katkad različite kumove (D. Doblanović i M. Mogorović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri", 428).

Zbog visokog broja smrtnosti male djece, posebno novorođenčadi, na Mljetu se, od straha da trudnoća ne pođe naopako, razvilo praznovjerje da "brijeđa žena ne smije prelazi' priko rala, jer bi joj dijete umrlo".⁸⁵ Djecu koja bi umrla u dojenačkoj dobi nazivalo se *rajnici*, što je asocijacija na raj i vjerovanje kako ona nakon prerane smrti žive u raju.⁸⁶ Na groblju u Babinu Polju, s jugoistočne strane župne crkve sv. Vlaha, nalazi se grobnica zvana Grobnica anđela, u kojoj su sahranjivana isključivo djeca koja bi umrla kratko nakon rođenja.⁸⁷

Slika 1. i 2. Grobnica anđela na groblju crkve sv. Vlaha u Babinu Polju
Autor fotografije: don Stipo Zadro, župnik u župi Babino Polje (kolovoz 2020.)

Usporedbe radi, ako bi, primjerice, u Hercegovini dijete umrlo neposredno nakon rođenja, vjerovalo se da za njim nije dobro plakati jer je to dijete "anđeo koji će se na onom svijetu moliti za svoje roditelje",⁸⁸ a slično je bilo i na Mljetu gdje se vjerovalo da "ne trijeba žali, kad umre dijete, ako je kršteno, jer mu to smeta".⁸⁹

⁸⁵ T. M. Macan, "Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)", 230.

⁸⁶ Kazivač don Frano Dragun (svećenik u miru), koji je službovao u Goveđarima 1971.–1974. (razgovor s njim vođen je 15. 12. 2018.).

⁸⁷ Na ovim podacima zahvaljujemo kazivaču don Franu Dragunu.

⁸⁸ Vjerovalo se da će majčine suze za umrlim djetetom natopiti njegovu košuljicu na drugome svijetu (D. Alaupović-Gjeldum, "Običaji životnog ciklusa u Imotskoj krajini i zapadnoj Hercegovini", 155).

⁸⁹ T. M. Macan, "Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)", 229.

Na analiziranom uzorku matične knjige rođenih u župi Babino Polje svećenik je zabilježio ukupno dvanaest krštenja u životnoj opasnosti: šest 1871., pet 1872. i jedno 1873. godine.⁹⁰ U matičnoj knjizi krštenih župe Maranovići upisano je osam krštenja u životnoj opasnosti, i to po jedno 1870., 1871. i 1873., dva 1874. i tri 1872. godine.⁹¹

Iako je uredbom (br. 128) od 27. srpnja 1825. određeno kako župnici u matične knjige obvezno moraju unijeti i imena primalja, kojima su provjeravali čestitost i znanje o krštenju u nuždi,⁹² nisu svi svećenici tu obvezu jednako poštivali.⁹³ No, za većinu novorođenčadi krštene u smrtnoj opasnosti u župi Babino Polje ipak su zabilježena imena i primalja i kumova, kojih je, usprkos dramatičnim okolnostima krštenja, bilo uglavnom po dva (u 10 od 12, odnosno 83,33% slučajeva).⁹⁴ Izuzetak je šestero djece čiji kumovi nisu zabilježeni, a moguće je da ih nisu ni imali jer su kršteni u životnoj opasnosti.⁹⁵

U toj su župi babice asistirale na ukupno 39 od 105 (37,14%) porođaja, dok na 66 od 105 (62,86%) nisu. Mogući izostanak babica na tako velikom broju porođaja ukazuje možda na stari običaj da u tim trenucima obično pomaže svekrva ili neka druga žena iz kuće ili susjedstva.⁹⁶ Do sličnih zaključaka dolazi i Puljizević na primjeru sela Mikulići u Konavlima, gdje su 30-ih godina 19. stoljeća na porodu najčešće pomagale "žene iz kuće", dok su babice sudjelovale na svega 38 od 119 (31,93%) porođaja.⁹⁷

U analiziranom uzorku te župe zabilježeno je 15 primalja (čija se imena odnose na najmanje 11 osoba, ali im se točan broj nije mogao utvrditi zbog homonimije). To su: u Goveđarima (na 3/17 porođaja): Ana Milić (1), Nikoleta Milić (1) i Ana Stražičić (1); u Blatu (5/14): Ivana, žena Živka Čumbelića (1), Pave Hazdovac (1), Ana Matana (1) i Ana Matana, žena Ilije (2); u Ropi (2/5): Ana Matana i Ivana Čumbelić po jednom; u Babinu Polju (29/68): Ana Benković (1), Ana (rođ. Matana) Caenazzo, žena Jere (5), Katarina

⁹⁰ MKRŽBP, 38–47.

⁹¹ MKRŽBP, 108, 114, 118, 124, 128 i 130.

⁹² *Sull'intervento delle levatrici nei battesimi (Circolare del governo 27 luglio 1825, n. 12998–1571)*, u: *Raccolta delle leggi ed ordinanze dell'anno 1825 per la Dalmazia* (dalje: *Sull'intervento delle levatrici nei battesimi*), Zara: Coi Tipi di Antonio Luigi Battara, 1828. 185–187. Naputak je izdan na osnovu carske odluke od 25. lipnja i dvorske uredbe (br. 63) donesene 2. srpnja 1825. (Hofkanzlei-Decret vom 2. Julius 1825. No. 63: "Einschaltung des Nahmes der Hebammen in das Taufbuch, Bestrafung der Afterhebammen", u: *Sr. k. k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen für sämtliche Provinzen des Österreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenbürgen*, 53. Band, welcher die Verordnungen vom 1. Januar bis letzten December 1825 enthält (dalje: *Sr. k. k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen*), Wien: Aus der k. u. k. Hof- und Staats-Druckerey, 1827., 114–115. Više: K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 47, 64.

⁹³ Vidi također: K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 186.

⁹⁴ MKRŽBP, 38–40 (1871., zapisi 8 i 18).

⁹⁵ To su: Pavo Jančić, Josip Antun Bakara, Josip Bašica "Bako", Marija Rosa Bašica, Nikola Belin i Rebeka Peš u župi Maranovići.

⁹⁶ K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 192–193.

⁹⁷ K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 192.

Caenazzo (1), Ivana Čumbelić (9), Ivana, žena Živka Čumbelića (6), Ivana, žena Živka Đivulina⁹⁸ (1), Nikoleta Đivanović (2), Nikoleta ud. Đivanović (3) i Nikoleta Pavlović (1). Jedan porođaj bez nazočnosti primalje zabilježen je u luci Polače.

Istaknimo i to da je Ana Caenazzo bila jedina javna primalja (*levatrice pubblica*) na Mljetu, a tu je službu obavljala sve do pretkraj 19. stoljeća (umrla je 19. siječnja 1890.).⁹⁹ Neobično je, međutim, da je ona – koja je bila jedina aprobirana primalja na otoku i koja je živjela u Babinu Polju – asistirala na samo pet od ukupno 68 porođaja, koliko ih je u tom mjestu zabilježeno u promatranom razdoblju. Drugim riječima, tek u 7,35% slučajeva (odnosno u 5 od 29 ili 17,24% asistiranih poroda), dok je Ivana Čumbelić, iako tek priučena babica, pomagala na skoro duplo više porođaja (9). U slučaju da se radi o istoj osobi (Ivana Čumbelić; Ivana, žena Živka Čumbelića; Ivana, žena Živka Đivulina), Ivana je asistirala na čak 18 porođaja. U ukupnom broju asistencija pri porođajima u toj župi Ana Caenazzo sudjelovala je u 12,82% (5 od 39) slučajeva, odnosno u 4,76% (5 od 105) ukupnog broja porođaja. Ta činjenica izaziva sumnju da u matičnim knjigama možda nije zabilježena svaka intervencija primalja. Ako ipak jest, onda je možda riječ o omiljenosti babica ili izbjegavanju plaćanja naknade licenciranim primaljama, što se nije moglo utvrditi. Od obveze plaćanja te naknade bile su pošteđene samo siromašne žene,¹⁰⁰ a priučene babice (nadribabice) za svoje usluge nisu ni od koga smjele primiti naknadu.¹⁰¹

U matičnoj knjizi župe Maranovići imena babica zabilježena su za 66 od 105 (odnosno 62,86%) porođaja (u Prožuri 28 od 47, Maranovićima 25 od 39 i Koritima 13 od 19), dok je na jednom porođaju u mjestu Maranovići asistirala neimenovana žena iz susjedstva.¹⁰² Znači da na svakom trećem porođaju (37,14%) u toj župi babice nisu sudjelovale ili to nije ažurno zabilježeno. Naime, treba istaknuti kako od rujna 1874. godine pa nadalje¹⁰³ u matičnoj knjizi te župe nije zabilježena nijedna babica. Drugim riječima, moguće je da je na našem uzorku, koji obuhvaća razdoblje 1870.–1875., bilo i više babica.

Od deset babica evidentiranih u župi Maranovići (odnosno devet ako su Ana Bašica i Ana Bašica, udova pok. Stjepana, iste osobe) niti jedna nije bila javna i licencirana primalja (*levatrice pubblica*), nego su sve bile priučene babice (*levatrice privata*). To su: u mjestu Maranovići: Ana Bašica (1), Ana Bašica, udova pok. Stjepana (10), Ana Brzica (2)

---

⁹⁸ Budući da je Đivulin nadimak jednog ogranka obitelji Čumbelić, nije isključeno da su Ivana, žena Živka Čumbelića, i Ivana, žena Živka Đivulina, jedna te ista osoba.

⁹⁹ *Popis duša BP oko 1860.*, kućanstvo br. 17.

¹⁰⁰ I. Perić, "Organizacija i djelovanje Pokrajinske bolnice u Dubrovniku", 203.

¹⁰¹ *Sr. k. k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen*, 114–115.

¹⁰² *MKRŽM*, 130 (1874., zapis 7).

¹⁰³ Pregledani su upisi od kraja 1869. do 28. studenog 1880. (*MKRŽM*, 130–163). Prema K. Puljizević, u župi Maranovići svećenici su prestali bilježiti imena babica 80-ih godina 19. stoljeća (K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 194).

i Marija Brzica (12); u Koritima: Lucija Glavaš (11), Lucija, žena Jere Sesjaka (1) i Dobrula Kralj (1); u Prožuri: Marija Hajdić, žena Anđelova (13), Marija Brzica (8), Katarina Jančić (3) te Ana Bašica, udova pok. Stjepana, Lucija Glavaš, Dobrula Kralj i Pave Stjepanović (sve četiri po jednom). Činjenica da se neka imena babica ponavljaju deset i više puta (a u slučaju Ivane Čumbelić možda čak i 18 puta) ukazuje da se dio seoskih žena specijalizirao za porodništvo. Pojavu poluprofesionalizacije seoskih babica uočava i Puljizević u selu Mikulići na primjeru priučene babice Pave Srgota, koja je asistirala na 18 od 38 (47,37%) porođaja.¹⁰⁴

Babice su katkad znale biti počasne ili "više kume" (*comare mazur*).¹⁰⁵ Za župu Babino Polje utvrđeno je da je babica bila kuma tri puta, a u župi Maranovići dva puta.¹⁰⁶ Kako je većina tih krštenja obavljena u nuždi, kratko nakon porođaja, one najvjerojatnije nisu bile počasne kume.

Broj, spol i podrijetlo krsnih kumova na Mljetu

Biti krsnim kumom oduvijek je bila velika čast. Zbog ugleda koji je kumstvo nosilo, nekoć su krštenici imali i desetke kumova/kuma. Tako su djeca patricija u Firenci, još prije Tridentskoga koncila, imala od 10 do 25 kumova, a djeca istog društvenog sloja u Veneciji i do stotinu kumova.¹⁰⁷ Usporedbe radi, u predtridentskom razdoblju u Labinu su, na primjer, krštenici u nižim slojevima imali redovito po dva kuma i dvije kume, a u višim slojevima tri kuma i tri kume.¹⁰⁸ U Umagu (1483.–1643.) njihov je omjer bio 3,2 kuma (tal. *compare, padrino*) i 2,2 kume (tal. *comare, madrina*), s tim da ih je jednom bilo po šestero jednih i drugih.¹⁰⁹ Na otoku Braču katkad je znalo biti po dva kuma i jedna kuma.¹¹⁰ U šibenskoj Zagori, u župi Mirilovići (1702.–1704.), dječaci su obično imali kuma, a djevojčice kumu.¹¹¹ U maticama Betine, Tribunja i Prvića, Juran uočava kako su u obred krštenja svakog djeteta bili uključeni i kum i kuma.¹¹² Slično je bilo i u Puli i Konavlima, gdje su krštenici najčešće imali kuma i kumu, dok je u Dubrovniku

¹⁰⁴ K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 192.

¹⁰⁵ D. Doblanović i M. Mogorović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri", 421.

¹⁰⁶ MKRŽBP, 39 (zapis 14), 40 (zapis 17) i 32 (zapis 28); MKRŽM, 108 (zapis 6), 116 (zapis 14).

¹⁰⁷ D. Doblanović i M. Mogorović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri", 417.

¹⁰⁸ V. Stojanović i N. Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća", 300–301.

¹⁰⁹ D. Doblanović Šuran i M. Mogorović Crljenko, *Matična knjiga krštenih župe Umag (1483.–1643.)*, 23–24; D. Doblanović i M. Mogorović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri", 415.

¹¹⁰ J. Milićević, "Narodni život i običaji na otoku Braču", 426.

¹¹¹ Matica je, na još uvijek neutvrđen način, završila u murterskom Župnom arhivu (Kristijan Juran, "Građa iz dosad nepoznatih betinskih, prvičkih i tribunjskih glagoljskih matica i drugih spisa", *Čakavska rič* 31/1–2 (2003.), 110–113).

¹¹² K. Juran, "Građa iz dosad nepoznatih betinskih, prvičkih i tribunjskih glagoljskih matica i drugih spisa", 112–113.

među vlastelom 1751.–1800. bilo uobičajeno imati po dva muška kuma,¹¹³ a slično je i 1870.–1871., iako je i tu bilo odstupanja.¹¹⁴ Za razliku od tih jadranskih, u brojnim slavonskim župama, poput župe Drenovci, u istom je razdoblju (1870.–1871.) svako kršteno dijete imalo samo po jednoga kuma.¹¹⁵

Na uzorku od 105 krštenika u župi Babino Polje trima krštenicima je upisan po jedan kum,¹¹⁶ trima po tri kuma,¹¹⁷ a svima ostalima po dva kuma. Znači da je u župi Babino Polje zabilježeno ukupno 210 kumova/kuma: 105 prvih, 102 druga i 3 treća. Njihova spolna struktura skoro je simetrična: kumova je bilo ukupno 109 (51,90%), a kuma 101 (48,10%).¹¹⁸ Takva spolna struktura kumova naglašava njihovu ulogu duhovnih (zamjenskih) roditelja: 99 krštenika (49 dječaka i 50 djevojčica, odnosno njih 94,28%) imalo je po kuma i kumu, troje (2 dječaka i 1 djevojčica, tj. 2,86%) po tri kuma, te troje (2 dječaka i 1 djevojčica, tj. 2,86%) samo po kuma.¹¹⁹ Djevojčica koja je imala samo jednoga kuma rođena je izvanbračno (a ozakonjena je pet godina kasnije, vjenčanjem roditelja).¹²⁰ Oba dječaka sa samo po jednim kumom rođena su u životnoj opasnosti te ih je primalja i krstila, a crkvene ceremonije obavljene su naknadno.

Kumovi su u župi Maranovići zabilježeni samo za 98 od 105 krštenika.¹²¹ Svi su imali po kuma i kumu, pa "model para" i ovdje ističe duhovno roditeljstvo. Za petoricu dječaka i dvije djevojčice izostavljeni su podaci o kumovima,¹²² s tim da jednom dječaku stoji opaska da su kumovi navedeni u knjizi umrlih.¹²³ Možda ostalih šestero krštenika nije ni imalo kumove¹²⁴ jer su svi kršteni u životnoj opasnosti i u roditeljskoj kući: petero

¹¹³ Analiza je rađena na uzorku od 584 krsna kuma (Irena Ipšić, Ivana Lazarević i Vedran Stojanović, "Neformalne strukture moći i mreže kumova dubrovačkih vlasteoskih obitelji u drugoj polovici 18. stoljeća", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 440). Usporedi: V. Stojanović i N. Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća", 304.

¹¹⁴ Analiza je rađena na primjeru župa Grad, Pile (koja je obuhvaćala i predio Ploča) i Gruž (koja je obuhvaćala i predio Lapada) (A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870.–1871.)", 331–334).

¹¹⁵ A. Džono Boban i I. Ipšić, "Krsni i vjenčani kumovi u župi Drenovci (1870.–1871.)", 508.

¹¹⁶ *MKRŽBP*, 38–49 (1871., zapisi 8 i 18; 1872., zapis 39).

¹¹⁷ *MKRŽBP*, 34–50 (1870., zapisi 9 i 15; 1872., zapis 34; 1873., zapis 42).

¹¹⁸ *MKRŽBP*, 33–54.

¹¹⁹ *MKRŽBP*, 33–54.

¹²⁰ *MKRŽBP*, 33–54 (1877.).

¹²¹ Za 25 krštenika imena kumova/svjedoka upisana su preko dviju rubrika (rubrike za upis kumova i rubrike za upis svjedoka), ali su u ovim izračunima brojeni kao kumovi, a ne kao svjedoci. Vidi: *MKRŽM*, 132–141 (1874., zapisi 11–18; 1875., zapisi 1–3, 7–20).

¹²² To su: Pavao Jančić, Josip Antun Bakara, Josip Bašica "Bako", Marija Rosa Bašica, Nikola Belin, Rebeka Peš i Nikola Baldo Antun Bašica (čija se majka djevojački prezivala Peš). Potonje dvoje djece su rođaci, potomci bogate posjedničke obitelji Peš iz Maranovića. Rebeka je bila Peš, po oba roditelja (radi se, dakle, o srodničkom braku). Otac joj je bio Luka Peš, jedan od omiljenih maranskih kumova.

¹²³ *MKRŽM*, 130–131 (1874., zapis 7).

¹²⁴ *MKRŽM*, 130–131 (1874., zapis 7).

Tablica 1. Broj i spolna struktura krštenika i njihovih krsnih kumova u župi Babino Polje (1870.–1872.)

Godina	Broj krštenika			Ukupan broj kumova i kuma			Broj kumova / kuma muške djece			Broj kumova / kuma ženske djece		
	Ukupno	Dječaci	Djevojčice	Ukupno	Kumovi	Kume	Ukupno	Kumovi	Kume	Ukupno	Kumovi	Kume
1870.*	25	11	14	51	26	25	23	12	11	28	14	14
1871.	29	15	14	56	29	27	28	15	13	28	14	14
1872.**	51	27	24	103	54	49	55	28	27	48	26	22
<i>Ukupno</i>	105	53	52	210	109	101	106	55	51	104	54	50

Izvor: MKRŽBP, 33–54.

*U analizirani korpus za 1870. uključeno je četvero djece rođene 1869., a krštene 1870. godine. **U analizirani korpus za 1872. uključeno je i osmero djece rođeno te godine, a kršteno 1873.

neposredno nakon rođenja, isti dan ili sutradan, a dvoje u roku od tjedan dana.¹²⁵ Za 3 od 7 djece u Napomenama je zapisano da su umrli u dojenačkoj dobi,¹²⁶ a za jednoga da je doživio 70 godina.

Za dvije djevojčice, Niku Šaban iz Korita i Anu Belin iz Prožure, zabilježeni su i zamjenski kumovi. Zajedno s drugim kumom/kumom, zamjenski su kumovi nazočili obredu krštenja umjesto jednog od planiranih i zabilježenih kumova. Tako je Nika imala kuma i kumu, a Ana dvije kume. Niki je prvotno trebao biti kum Marko Bonačić Bracan, kalafat iz Brsečina kod Trstenog, koji očito nije uspio doći na krštenje, pa je umjesto njega "uskočio" Marko Šaban, po svojoj prilici Nikin bliski rod,¹²⁷ dok je Ani Belin, umjesto majčine sestre Marije Marković, zamjenska kuma bila druga majčina sestra, Franica Marković.¹²⁸

Običaj da krštenici imaju po kuma i kumu ("model para", odnosno čistog monokumstva)¹²⁹ prevladavao je na cijelom otoku (97,14%), što je posve u duhu kumstva i odredbi Tridentškoga koncila, koje su kumovima namijenile ulogu duhovnih roditelja, odnosno zamjenskog oca i majke.

Analiza podrijetla kumova u župi Babino Polje potvrdila je očekivanja: 83,17% kumova iz iste je župe i uglavnom iz istog sela kao njihova kumčad, dok po 1,36% kumova dolazi iz župe Maranovići ili nije s otoka, a za 12,28% kumova prebivalište nije navedeno (vidi tablicu 4). Među potonjima su četiri kuma (1,83%) koja su zasigurno s

¹²⁵ Jedno je dijete rođeno 1870. te po dvoje djece 1871., 1874. i 1875. godine (MKRŽM, 106–141).

¹²⁶ MKRŽM, 114–137 (1871., zapisi 7 i 13; 1874., zapis 2; 1875., zapisi 4 i 7).

¹²⁷ MKRŽM, 116–117 (1871., zapis 15).

¹²⁸ MKRŽM, 120–121 (1872., zapis 6).

¹²⁹ D. Doblanović i M. Mogorović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri", 419.

Tablica 2. Broj i spolna struktura krštenika i njihovih krsnih kumova u župi Maranovići (1870.–1875.)

Godina	Broj krštenika			Ukupan broj kumova i kuma			Broj kumova / kuma muške djece			Broj kumova / kuma ženske djece		
	Ukupno	Dječaci	Djevojčice	Ukupno	Kumovi	Kume	Ukupno	Kumovi	Kume	Ukupno	Kumovi	Kume
1870.	17	11	6	32	16	16	20	10	10	12	6	6
1871.	17	8	9	30	15	15	12	6	6	18	9	9
1872.	12	6	6	24	12	12	14	7	7	10	5	5
1873.	18	11	7	36	18	18	22	11	11	14	7	7
1874.	17	8	9	30	15	15	14	7	7	16	8	8
1875.*	24	12	12	44	22	22	22	11	11	22	11	11
<i>Ukupno</i>	105	56	49	196	98	98	104	52	52	92	46	46

Izvor: MKRŽM, 106–141.

*U analizirani korpus za 1875. uključeno je dvoje djece rođeno 1875., a kršteno 1876. godine.

Tablica 3. i 4. Usporedba podrijetla krštenika i krsnih kumova u župi Babino Polje

Podrijetlo krštenika upisanih u matičnu knjigu župe Babino Polje (u %)	
Prebivalište	Zastupljenost
Babino Polje	64,76
Blato	13,33
Goveđari	16,19
Polače	0,95
Ropa	4,76
<i>Ukupno</i>	100,00

Podrijetlo krsnih kumova upisanih u matičnu knjigu župe Babino Polje (u %)	
Prebivalište	Zastupljenost
Babino Polje	57,27
Blato	10,00
Goveđari	12,27
Polače	2,27
Ropa	1,36
Župa Maranovići	1,36
“S Mljeta”	1,83
Izvan otoka	1,36
Nije navedeno	12,28
<i>Ukupno</i>	100,00

Izvor: MKRŽBP, 33–54.

otoka jer za njih piše *domicilato a Meleda*, a to sugeriraju i njihova prezimena. Slični su rezultati dobiveni i na uzorku župe Maranovići, iz koje je čak 90,95% kumova, 0,48% je iz druge otočne župe, 1,90% ima prebivalište izvan otoka, a nepoznato prebivalište ima 6,67% kumova (vidi tablicu 4).

Tablica 5. i 6. Usporedba podrijetla kumčeta i krsnih kumova u župi Maranovići

Podrijetlo krštenika upisanih u matičnu knjigu župe Maranovići (u %)		Podrijetlo krsnih kumova upisanih u matičnu knjigu župe Maranovići (u %)	
Prebivalište	Zastupljenost	Prebivalište	Zastupljenost
Korita	17,14	Korita	16,67
Maranovići	37,14	Maranovići	35,71
Prožura	42,87	Požura	38,57
Babino Polje	0,95	Župa Babino Polje	0,48
Nije navedeno	1,90	Izvan otoka (Brsečine, Lopud, Šipan)	1,90
<i>Ukupno</i>	100,00	Nije navedeno	6,67
		<i>Ukupno</i>	100,00

Izvor: MKRŽM, 106–141.

Prožimanje socijalne i duhovne mreže još je izraženije promatraju li se podaci na razini cijelog otoka jer je barem 88,67% mljetskih krsnih kumova podrijetlom s tog otoka. To je i bilo za očekivati jer je riječ o izoliranom otoku, poprilično udaljenom od kopna, što je dodatno utjecalo na veću međusobnu upućenost otočana jednih na druge. Istodobno, to se uklapa i u ulogu kumova, koji i trebaju biti u blizini da po potrebi mogu uskočiti i pomoći kumčetu.

Imena krštenika i krsnih kumova na Mljetu

Prema spisima Mljetske kancelarije, na otoku su u 14. i 15. stoljeću prevladavala slavenska imena s vlaškim primjesama.¹³⁰ Pod utjecajem sveobuhvatnih društvenih i političkih kretanja antroponimski je sustav s vremenom doživio značajne promjene. Tridentski koncil dao je svećenicima zadatak da budno paze da se djeci daju isključivo biblijska ili svetačka imena. To je vjerojatno razlog tek neznatne zastupljenosti slavenskih imena u istraženom korpusu (primjerice, Ljubimir¹³¹ i Živko¹³²). Dok je kod slavenskih narodnih imena sadržaj poruke bio utkan u ime koje je, prema latinskoj izreci *Nomen est omen* ("Ime je znak"), postajalo zaštitni znak njegova nositelja (npr. Dragi-brat; Rado-gost; Mil-gost; Prvo-slav; Milost; Radost-a i slično),¹³³ kod biblijskih ili svetačkih imena obrambena uloga prenosi se na sveca, a ime pritom figurira samo kao posrednik.¹³⁴ To je imalo za

¹³⁰ Primjere vidi u: M. Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću*, II, 117–118.

¹³¹ MKRŽBP, 50 (1873., zapis 42).

¹³² MKRŽBP, 36–54 (1870., zapis 20; 1870., zapis 17; 1871., zapis 9; 1872., zapis 37; 1872., zapis 23).

¹³³ Nenad Vekarić, *Pelješki rodovi (A–K)*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1995., 9–14.

¹³⁴ A. Viočić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870.–1871.)", 339–340.

posljedicu manju raznolikost i zastupljenost narodnih imena u korist imena svetaca.¹³⁵ Kršćanska imena s vremenom su se udomaćila i prilagodila hrvatskom jezičnom sustavu. Ta adaptirana kršćanska imena mnogi i danas doživljavaju kao pučka.¹³⁶ Kod ženskih svetačkih imena najčešće je ime Marija (Mare), a slijede ga Frane (Franica/Frančeska), Ana (Ane, Anica) i Nike (Nika, Nikolina/Nikoleta).¹³⁷ U istraženom korpusu najrjeđa su ženska imena narodnog podrijetla (Bratuša¹³⁸ i Dobrula¹³⁹), dok se u neznatnom broju javljaju i imena romanskog (Anuncijata,¹⁴⁰ Luidā,¹⁴¹ Tereza¹⁴²), germanskog (Gizela,¹⁴³ Karolina,¹⁴⁴ Ema¹⁴⁵) i hebrejskog, odnosno biblijskog podrijetla (Rebeka¹⁴⁶).

Prema Petru Šimunoviću, na području Dubrovačke Republike koncem 18. stoljeća fond svetačkih imena sveden je na 20-ak ženskih i 40-ak muških.¹⁴⁷ Rezultati njegovih istraživanja ukazuju na to da je u prethodnom periodu (u 17. stoljeću) fond osobnih imena bio drastično oskudniji: nešto manje od 50% muškaraca i nešto više od 60% žena nosilo je samo po pet različitih imena.¹⁴⁸ Osim svetaca, imenima se često častilo i kumove, a posebno blisku rodbinu ili pretke,¹⁴⁹ čime se stvarala jača emotivna veza s obiteljskim korijenima.¹⁵⁰

I u tom kontekstu treba promatrati učestalost istovjetnosti imena krštenika s imenima roditelja, drugih srodnika i kumova.¹⁵¹ Vezano za praksu davanja svetačkih imena u

¹³⁵ Ivica Vigato, "Imena krštenih u najstarijoj sačuvanoj matičnoj knjizi otoka Silbe." *Folia onomastica Croatica* 9 (2000.), 162. Više: Petar Šimunović, *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga, 2009., 161.

¹³⁶ I. Vigato, "Imena krštenih u najstarijoj sačuvanoj matičnoj knjizi otoka Silbe", 162.

¹³⁷ Usporedi analizu osobnih imena na zadarskim otocima: Barbara Vodanović, "Osobna imena na Pašmanu", *Folia onomastica Croatica* 14 (2005.), 205.

¹³⁸ MKRŽM, 124 (1873., zapis 11).

¹³⁹ MKRŽM, 108–138 (1870., zapis 8; 1873., zapis 9; 1873., zapisi 13 i 17; 1875., zapis 15).

¹⁴⁰ MKRŽBP, 44 (1872., zapis 10).

¹⁴¹ MKRŽBP, 44 (1872., zapis 10).

¹⁴² MKRŽBP, 42 (1872., zapis 2).

¹⁴³ MKRŽBP, 44 (1872., zapis 10).

¹⁴⁴ MKRŽBP, 49 (1873., zapis 40).

¹⁴⁵ MKRŽM, 124 (1873., zapis 11).

¹⁴⁶ MKRŽM, 128 (1874., zapis 2).

¹⁴⁷ P. Šimunović, *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, 161.

¹⁴⁸ P. Šimunović, *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, 161.

¹⁴⁹ To je vrlo raširena pojava u cijeloj Dalmaciji, što potvrđuje i narodna poslovice: "Ime znači sime" (Ivan fra Žarko Ilić, "Naša djeca i tuđa imena", dostupno na: <https://www.franjevci-humac.net/index.php/zupa-humac/68-nasa-djeca-i-tuda-imena>, pristupljeno 12. ožujka 2020.).

¹⁵⁰ M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 546.

¹⁵¹ U Podravini, primjerice, običaj je bio da se prvom dječaku i djevojčici daje ime po očevu ocu odnosno majci, a za sljedeću je djecu vrijedila izreka "Kakvogog si je svečeca donel, tak se bu zval", što znači da se primjenjivalo kalendarsko pravilo davanja svetačkih imena prema datumu rođenja (Vladimir Miholek, "Imena i nadimci u Đurđevcu od sredine XVI. do početka XX. stoljeća", *Podravina* 26 (2014.), 152–153). Hrvati u južnoj Baranji od prve polovice 18.

Dubrovniku, Vekarić i Violić-Koprivec naglašavaju zaštitnu ulogu svetačkog imena.¹⁵² Prema iskazu Điva Marketa iz Polača, Mlječani su imenom prvog sina tradicionalno častili djeda po ocu. Drugi sin dobivao je obično ime djeda s majčine strane. Primjer je Frano Sesjak iz Maranovića, čiji je kum bio Frano Bašica, njegov djed po majci.¹⁵³ Imenom trećeg sina otac je, po nepisanom pravilu, častio samoga sebe;¹⁵⁴ četvrti sin dobivao bi ime po očevu ili majčinu bratu; dok je prva kći dobivala ime po očevoj majci, a druga po majčinoj i tako dalje. Isto su potvrdili i Nikola Kojić iz Sobre i don Frano Dragun, koji se sjeća da su 70-ih godina 20. stoljeća šestorica sinova nekog Govedarca dala svom prvom djetetu očevu, odnosno djedovo ime.¹⁵⁵ Takva je vertikalna entropija¹⁵⁶ vrlo učestala i drastično smanjuje ionako oskudni fond osobnih imena na otoku. Glede čašćenja oca novorođenog djeteta treba spomenuti praznovjerje koje je i na Mljetu bilo ukorijenjeno, a to je vjerovanje da ako "žena rodi dijete po smrti muža i nadjene mu njegovo ime, to će dijete pozna' sve vještice".¹⁵⁷

Običaj nadijevanja više krsnih imena (dva, tri ili četiri), što je na analiziranom uzorku bio slučaj kod 44 od 210 krštenika (20,95%),¹⁵⁸ može se povezati s više čimbenika: čašćenjem više posebno milih i bliskih srodnika (djeda/bake, oca/majke, kuma/kume i/ili nekog drugog iz obitelji), ali i sveca na čiji spomendan je dijete rođeno. Primjer takve prakse jest Filipina Palunčić Pulja iz Babina Polja, koja je rođena 1. svibnja, dva dana uoči blagdana sv. Filipa po kojem je zacijelo i dobila ime. Prema podacima analiziranih matičnih knjiga, ona je u promatranom razdoblju jedina ženska osoba koja je na Mljetu nosila to ime.¹⁵⁹ Na sličan način dobili su svoja krsna imena Ivan Batista Bašica, rođen 24. lipnja 1870., na blagdan sv. Ivana Krstitelja,¹⁶⁰ te Pavao Antun Silvestar Dabelić, koji je rođen 1. studenog 1872., a kršten na Silvestrovo, 31. prosinca iste godine.¹⁶¹

---

stoljeća sve češće koriste fond svetačkih imena, koja prevode u narodna (Dubravka Božić Bogović, "Osobna imena u matičnim knjigama krštenih za naselja Draž i Popovac krajem 18. stoljeća", *Povijesni prilozi* 40 (2011.), 182–183). Slično je bilo i u dolini Neretve. Više: Maja Šunjić, "Osobna imena i prezimena u župi Desne-Rujnica u 18. i 19. stoljeću", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 578–579.

¹⁵² Autori ističu da je u Dubrovniku davanje imena po kumu dolazilo tek na trećem mjestu (A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870.–1871.)", 339–340).

¹⁵³ *MKRŽM*, 110, zapis 10.

¹⁵⁴ Primjer je Nikola Baldo Antun Bašica, sin Nikole pok. Boža Bašice. Vidi: *MKRŽM*, 130–131 (1874., zapis 7).

¹⁵⁵ Razgovor s don F. Dragunom vođen je 15. prosinca 2018., s umirovljenikom Nikolom Kojićem iz Sobre 23. prosinca 2018., a s Đivom Marketom 1. veljače 2019. godine. Svim kazivačima zahvaljujemo na podacima.

¹⁵⁶ To je pojava učestalog dodjeljivanja istog osobnog imena u filijaciji istog roda (Petar Šimunović, *Hrvatska prezimena*, Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga, 2006., 412).

¹⁵⁷ T. M. Macan, "Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)", 230.

¹⁵⁸ *MKRŽBP*, 33–54; *MKRŽM*, 106–141.

¹⁵⁹ *MKRŽBP*, 46 (1872., zapis 21).

¹⁶⁰ *MKRŽBP*, 34 (1870., zapis 7).

¹⁶¹ *MKRŽBP*, 49 (1872., zapis 37).

Znatna većina analiziranih mljetskih krštenika (79,05%, odnosno 166 od 210) krštena je jednim imenom.¹⁶² Broj krštenika s dva, tri i četiri imena približno je jednako zastupljen u objema župama. Omjer krštenika s više imena u župi Babino Polje u odnosu na župu Maranovići jest: s dva imena (12 : 10), s tri imena (12 : 8) i s četiri imena (1 : 1). Kod jedinog dječaka iz Maranovića koji je kršten s četiri imena, i to imenima četiriju evanđelista (Ivan Luka Matej Marko), može se prepoznati želja zazivanja zaštitničke moći spomenutih svetaca, tim više jer je kršten u životnoj opasnosti, u očevoj kući (*nella casa paterna*) deset dana nakon rođenja (13. siječnja 1872.), dok je crkvena ceremonija obavljena na proljeće (20. svibnja 1872.).¹⁶³ Izbor imena mogao bi se dovesti i u vezu s činjenicama da se blagdan sv. Ivana Evanđelista slavio sedam dana prije njegova rođenja (27. prosinca) te da mu se otac zvao Luka, a djed po ocu Mato (Peš), pa se i u ovom slučaju prepoznaje običaj čašćenja predaka. Obitelj Peš bila je jedna od najbogatijih obitelji na otoku, koja je ostavila za sobom ogromnu kamenu kuću na dva kata s velikim gustijernama (što je na otoku bila prava rijetkost jer su dominirale male i skromne kuće) i mnogo zemlje, pa nije isključeno ni da je taj svoj imovinski status, možda, htjela istaknuti i davanjem djetetu toliko imena.

Analiza osobnih imena u župi Babino Polje pokazala je kako su u upotrebi bila ukupno 34 različita imena (21 muško i 13 ženskih). Dio djece (25 od 105, odnosno 12 dječaka i 13 djevojčica) dobio je više krsnih imena. Ako se i njih pribroji, dijapazon osobnih imena povećava se na ukupno 50 različitih imena (27 muških i 23 ženska). Šest dječaka kršteno je dvostrukim imenom (Baldo Nikola, Ivan Baldo, Ivan Batista, Ivan Matija, Prospero Raimondo i Vito Antun) te jednako toliko trostrukim (Frano Đuro Ivan, Grgur Baltazar Vicko, Ivan Ludovik Ljubimir, Ivan Pavao Nikola, Pavao Antun Silvestar i Petar Nikola Ivan).¹⁶⁴ Isto tako, šest djevojčica kršteno je dvostrukim imenom (Ana Marija, Katarina Marija, Marija Jele, Marija Karolina, Nikoleta Marija i Vicka Marija) te jednako toliko trostrukim (Ana Marija Lucija, Domenika Marija Roza, Dorinka Nikoleta Margarita, Jele Brigita Simplicia, Marija Jele Ana i Marija Magdalena Ana), a jedna i četverostrukim (Marija Anuncijata Luiđa Gizela).

Učestalost je provjeravana samo za prva imena (105). Krsna imena dječaka u toj župi su: Andrija (2), Antun (2), Baldo/Baltazar (1), Božo (1), Đuro (1), Frano (1), Gašpar (1), Grgur (1), Ilija (1), Inocente (1), Ivan (13), Josip (3), Marin (1), Miroslav (1), Nikola (6), Pavao (5), Petar (5), Prospero (1), Stjepan (3), Vicko (2) i Vito (1). Znači da je skoro svaki četvrti dječak dobio ime Ivan, što je i inače vrlo često muško ime.¹⁶⁵ Ostala muška

¹⁶² MKRŽBP, 33–54; MKRŽM, 106–141.

¹⁶³ MKRŽM, 118–119 (1872., zapis 2).

¹⁶⁴ Usporedbe radi, u župi Drenovci (1870.–1871.) sva su djeca krštena samo jednim imenom (A. Džono-Boban i I. Ipšić, "Krsni i vjenčani kumovi u župi Drenovci (1870.–1871.)", 511).

¹⁶⁵ Primjerice, u župi Drenovci, gdje je također bilo najfrekventnije. Usporedi: A. Džono-Boban i I. Ipšić, "Krsni i vjenčani kumovi u župi Drenovci (1870.–1871.)", 511.

imena, koja se spominju u višestrukim krsnim imenima, su: Batista, Ludovik, Ljubimir, Matija, Raimondo i Silvestar.

Repertoar ženskih imena u toj župi nešto je skromniji: Ana (9), Nedjeljka (*Domenica*) (1), Darinka (1), Filipina (1), Franica (1), Jele (3), Katarina (4), Marija (19), Matilda (1), Nikoleta (6), Pave (4), Tereza (1) i Vicka (1). To znači da je u toj župi skoro svaka treća djevojčica dobila ime Marija, a skoro svaka peta ime Ana.¹⁶⁶ Ostala ženska imena, koja se spominju u višestrukim krsnim imenima, su: Anuncijata, Brigita, Gizela, Karolina, Lucija, Luidža, Magdalena, Margarita, Roza i Simplicia.

Glede učestalosti čašćenja kumova/kuma nadijevanjem njihova imena kumčetu, u župi Babino Polje u prosjeku je više od četvrtine krštenika (27 od 105, odnosno 25,71%) dobilo ime kuma ili kume.¹⁶⁷ Nažalost, u maticama rođenih nema podataka o imenima baka i djedova po očevoj i majčinoj strani, pa iako je za očekivati da postotak istovjetnosti imena unučadi i baka ili djedova bude mnogo veći nego imena kumčeta i kuma/kume, to iz dostupnih zapisa nije vidljivo. Naime, zbog suženog imenskog fonda koji je na otoku bio u optjecaju, često su ista imena nosili i majka i baka i tetka/strina/ujna i kuma (odnosno otac, djed, stic/ujak i kum), pa se stoga nije moglo utvrditi koga se častilo. Primjer je djevojčica Nikoleta Radulj, za koju se nije moglo utvrditi je li ime dobila po kumu Nikoli ili majci Nikoleti.¹⁶⁸ Sličan je primjer dječak Nikola Đivanović, čiji se kum zvao Nikola (i vjerojatno mu je bio stric), a majka i kuma Nikoleta.¹⁶⁹

Iako je u ovoj župi gotovo svaki treći dječak kršten imenom kuma, a po prilici svaka peta djevojčica imenom kume,¹⁷⁰ uočena je i suprotna pojava: da krštenik koji je kršten s više imena (pa čak i s četiri krsna imena) nije dobio kumovo/kumino ime.¹⁷¹

I u župi Maranovići utvrđen je običaj nadijevanja djetetu više krsnih imena. Analiza je na jednako velikom uzorku pokazala kako je u toj župi u upotrebi bio skoro za trećinu oskudniji fond imena: ukupno 25 (16 muških i 9 ženskih). Dio je djece (16 od 105) dobio više krsnih imena (9 dječaka i 7 djevojčica). Dodamo li ta imena, fond se povećava na ukupno 36 krsnih imena (za 6 muških i 5 ženskih). Trojica dječaka krštena su dvostrukim imenom (Josip Antun, Petar Andrija i Petar Martin), a šestorica trostrukim (Josip Marija Antun, Josip Petar Frano, Nikola Baldo Antun, Nikola Marija Frano, Pavao Petar Simon i Stijepo Tommaso Frano). Zanimljivo je da su dvojica od njih dobila krsno (srednje) ime

¹⁶⁶ MKRŽBP, 33–54. Usporedi: A. Džono-Boban i I. Ipšić, "Krsni i vjenčani kumovi u župi Drenovci (1870.–1871.)", 511.

¹⁶⁷ MKRŽBP, 33–54.

¹⁶⁸ MKRŽBP, 47 (1872., zapis 29).

¹⁶⁹ MKRŽBP, 47 (1872., zapis 26).

¹⁷⁰ MKRŽBP, 33–54.

¹⁷¹ Slučaj Marije Anuncijate Luidže Gizele Zanini, čiji su kumovi bili Ferdinand Marin i Jele Stražičić [MKRŽBP, 44 (1872., zapis 10)]. Usporedi slučaj Ivana Luke Mateja Marka Peš, kojem su kumovi bili Nikola Marković i Franica Peš [MKRŽM, 118–119 (1872., zapis 2)].

Tablica 7. Podudarnost osobnih imena krštenika i njihovih krsnih kumova/kuma u župi Babino Polje (1870.–1872.)

Godina krštenja	Ime krštenika istovjetno imenu kuma/kume					
	Ukupno	Udio (%)	Dječaci	Udio (%)	Djevojčice	Udio (%)
1870.	7	28,00	4	36,36	3	21,43
1871.	6	20,69	3	20,00	3	21,43
1872.*	14	27,45	8	29,63	6	25,00
<i>Ukupno</i>	27	25,71	15	30,19	12	21,15

Izvor: MKRŽBP, 33–54.

*U analizu za 1872. uključeno je osmero djece rođene 1872., a krštene 1873. godine.

Marija.¹⁷² Iako su se obojici tako zvale krsne kume, ipak je vjerojatnije da su ga dobili u želji da se zazove zaštitnička moć Blažene Djevice Marije. Višestruka krsna imena dobilo je i sedam djevojčica: šest dvostruko ime (Ana Givanna, Marija Franica, Marija Katarina, Marija Rosa, Marija Vjenceslava i Milka Katarina), a jedna trostruko (Franica Ema Bratuša).

I ovdje se učestalost provjeravala samo za prva krsna imena (105). Muška su: Andrija (2), Anđelo (1), Antun (5), Baldo (1), Božo (4), Frano (2), Ivan (1), Josip (7), Mato (6), Metodije (1), Nikola (13), Pavao (2), Petar (7), Rajmund (1), Stijepo (2) i Vicko (1). Ostala krsna imena koja su nadijevana dječacima su: Luka, Marko, Martin, Placido, Šime i Toma. Krsna imena djevojčica su: Ana (5), Franica (5), Ivana (1), Jelena (1), Marija (30), Milka (1), Nika (4), Pave (1) i Rebeka (1), dok su ostala imena, koja su dobile neke od njih: Bratuša, Ema, Ružica, Vjenceslava i Katarina.

Oskudnost imenskog fonda još je uočljivija promatramo li je na razini cijelog otoka, na kojem je u istraženom razdoblju utvrđeno 25 muških imena na 109 dječaka te 16 ženskih imena na 101 djevojčicu. Utvrđeno je kako 50,46% dječaka nosi jedno od četiri najučestalija muška imena (19 puta Nikola, 14 Ivan, 12 Petar i 10 puta Josip), a čak 68,81% dječaka sedam najučestalijih imena. Jaka horizontalna entropija¹⁷³ još je izraženija u dodjeli ženskih imena, od kojih su na otoku najučestalija Marija (49 od 101), Ana (14 od 101) i Nikoleta (10 od 101), koja nose skoro tri četvrtine (72,28%) djevojčica. Dodamo li još imena Frane/Franica (6 od 101) i Pave/Pavica (5 od 101), učestalost navedenih pet imena je čak 83,17%.

¹⁷² MKRŽM, 110–139 (1870., zapis 9; 1875., zapis 16).

¹⁷³ Do horizontalne entropije dolazi dodjeljivanjem istog osobnog imena većem broju osoba u istoj socijalnoj zajednici (P. Šimunović, *Hrvatska prezimena*, 412).

Tablica 8. Podudarnost osobnih imena krštenika i njihovih krsnih kumova/kuma u župi Maranovići (1870.–1875.*)

Godina krštenja	Ime krštenika istovjetno imenu kuma/kume					
	Ukupno	Udio (%)	Dječaci	Udio (%)	Djevojčice	Udio (%)
1870.	9	56,25	6	60,00	3	50,00
1871.	4	26,67	1	16,67	3	33,33
1872.	4	33,33	1	14,29	3	60,00
1873.	3	16,67	3	27,27	0	0,00
1874.	7	46,67	2	28,57	5	62,50
1875.*	10	45,45	5	45,45	5	45,45
<i>Ukupno</i>	37	37,76	18	37,76	19	41,30

Izvor: MKRŽM, 106–141.

*U analizu za 1875. uključeno je dvoje djece rođeno 1875., a kršteno 1876. godine.

Podsjetimo da je na uzorku od 105 krštenika u župi Maranovići zabilježeno ukupno 196 krsnih kumova (po 98 muških i ženskih), dok su imena kumova za sedmero djece izostavljena.¹⁷⁴ Analiza istovjetnosti imena krštenika i kumova stoga nije rađena u odnosu na ukupan broj djece (105), nego prema 98 krštenika (52 dječaka i 46 djevojčica) kojima su kumovi zabilježeni. Analiza pokazuje da je skoro dvije petine krštenika (37 od 98, odnosno 37,76%) dobilo ime istovjetno imenu jednog od kumova: 34,62% dječaka (18 od 52) i 41,30% djevojčica (19 od 46). Ime kume i kumčeta najrjeđe se podudaralo 1873., kada je tek svako šesto dijete (3 od 18) dobilo ime istovjetno kumu/kumi, a najveća podudarnost uočena je 1875. godine, kada je skoro svako drugo dijete (10 od 22) dobilo ime jednog od kumova.¹⁷⁵ To je dijelom i razumljivo jer su kumovi često bili bliski srodnici krštenika, koji bi po njima često i dobili ime, sukladno pučkoj navadi koju navodi kazivač Đivo Market.

Srodstvo krštenika i krsnih kumova na Mljetu

Kako srodstvo krsnih kumova i krštenika u matičnim knjigama nije navedeno, ono je analizirano metodom izonimije, to jest utvrđivanjem razine podudarnosti prezimena kumova i roditelja krštenika. No, takva metoda ima svoja ograničenja, posebno u sredinama gdje je pojava velikog broja imenjaka i prezimenjaka (odnosno homonimije¹⁷⁶) jako

¹⁷⁴ MKRŽM, 112–137 (1870., zapis 17; 1871., zapisi 7 i 13; 1874., zapisi 2 i 7; 1875., zapisi 4 i 7).

¹⁷⁵ MKRŽM, 106–141.

¹⁷⁶ To su nositelji/nositeljice istog imena/prezimana (*Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*, ur. Milica Mihaljević, Lana Hudeček i Željko Jozić, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2020., 429).

izražena.¹⁷⁷ Takav je slučaj i na Mljetu, zbog čega se stupanj srodstva krsnih kumova i krštenika nije mogao precizno utvrditi.

Tijekom analize srodstva krštenika i krsnih kumova na istraživanim se uzorcima često dvojilo radi li se o imenjacima ili ne. Primjerice, kumovi Andrije Markovića, sina Nikole Nikolinovog, bili su Ana Marković i njezin otac Nikola Marković (kao prvi kum). Je li kum bio očev i djedov imenjaka ili je kumovsku ulogu ipak preuzeo djed (jer otac nije mogao),¹⁷⁸ nije se moglo utvrditi. Ako je ipak djed bio kum, tada je kuma bila djetetova tetka, odnosno sestra njegova oca.¹⁷⁹ Da su, naime, za krsne kumove na Mljetu tradicionalno birani upravo očeva sestra ili majčin brat, upućuje i kazivanje Điva Marketa,¹⁸⁰ pa ne treba čuditi visoka podudarnost prezimena krštenika i njihovih kumova, koja bi vjerojatno bila i znatno veća da se kod udanih tetki (očevih i majčinih sestara) moglo utvrditi djevojačko prezime, koje su župnici unosili u matične knjige tek sporadično.¹⁸¹

Izbor kuma/kume unutar obitelji krštenika bila je vrlo česta pojava u župi Babino Polje. Primjer za to je Ana Milić, kći Živkova, iz Govedara, koja je jednom bila kuma nećakinji, kćeri svog brata Petra, a jednom kuma nećaku, sinu svoje sestre Marije (udane Matana).¹⁸² Bez obzira na to je li se radilo o prvom, drugom ili trećem kumu/kumi, u toj se župi njihovo prezime preklapalo s prezimenom oca i/ili djevojačkim prezimenom majke krštenika kod čak 75 od 105 (71,43%) slučajeva. Promatramo li tu pojavu iz perspektive kumova, analiza pokazuje da je u 58,57% (123 od 210) kumstava prezime kuma/kume istovjetno s prezimenom barem jednog od roditelja. Konkretno, u 66 od 123 (53,66%) slučajeva prezime kuma/kume bilo je istovjetno očevom, a u 57 od 123 (46,34%) majčinom djevojačkom prezimenu.

Još je veće preklapanje uočeno u župi Maranovići, gdje je od 105 čak 73 (69,52%) krštenika imalo kuma-srodnika: 43 krštenika bilo je u srodstvu s jednim kumom (16 s prvim i 27 s drugim), a 30 s oba kuma. Od potonjih 30, u 12 je slučajeva prvi kum bio s očeve, a drugi s majčine strane; u 8 slučajeva oba su bila s očeve strane; u 2 slučaja oba su bila s majčine strane; u 4 slučaja prvi je kum bio s majčine, a drugi s očeve strane; a u 4 slučaja radilo se o srodničkim brakovima roditelja, pa su tu kumovi bili u srodstvu s oba roditelja. Promatrano iz perspektive kumova, od 196 kumova u ovoj župi čak je 103

¹⁷⁷ Više: M. Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću*, I, 37–39. Usporedi: D. Dobljanović i M. Mogoerović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri", 429.

¹⁷⁸ D. Dobljanović Šuran i M. Mogoerović Crljenko, *Matična knjiga krštenih župe Umag (1483.–1643.)*, 23; MKRŽM, 120–121 (1872., zapis 9).

¹⁷⁹ MKRŽM, 120–121 (1872., zapis 9).

¹⁸⁰ Razgovor s njim vođen je 1. veljače 2019.

¹⁸¹ MKRŽBP, 34–35 (1870., zapisi 9 i 12).

¹⁸² MKRŽBP, 40–54 (1871., zapis 17; 1873., zapis 23).

Tablica 9. Odnos prezimena krštenika i njihovih krsnih kumova u župi Babino Polje (1870.–1872.)

Godina	Prezime 1. kuma/kume istovjetno prezimenu				Prezime 2. kuma/kume istovjetno prezimenu				Prezime 3. kuma/kume istovjetno prezimenu			
	Ukupno	Udio (%)	Oca	Majke	Ukupno	Udio (%)	Oca	Majke	Ukupno	Udio (%)	Oca	Majke
1870.	16	13,01	8	8	17	13,82	8	9	1	0,81	1	0
1871.	11	8,94	5	6	18	14,63	13	5	0	0,00	0	0
1872.*	27	21,95	15	12	32	26,02	16	16	1	0,81	0	1
<i>Ukupno</i>	54	43,90	28	26	67	54,47	37	30	2	1,63	1	1

Izvor: MKRŽBP, 33–54.

*U analizu za 1872. uključeno je osmero djece rođeno 1872., a kršteno 1873. godine.

Tablica 10. Odnos prezimena krštenika i njihovih krsnih kumova u župi Maranovići (1870.–1875.)

Godina	Prezime 1. kuma/kume istovjetno prezimenu					Prezime 2. kuma/kume istovjetno prezimenu				
	Ukupno	Udio (%)	Oca	Majke	Oca i majke	Ukupno	Udio (%)	Oca	Majke	Oca i majke
1870.	4	3,88	0	3	1	10	9,71	3	3	4
1871.	6	5,83	3	2	1	8	7,77	4	3	1
1872.	8	7,77	5	2	1	8	7,77	4	1	3
1873.	11	10,68	5	5	1	11	10,68	6	5	0
1874.	4	3,88	3	0	1	8	7,77	4	3	1
1875.*	12	11,65	9	2	1	13	12,62	3	8	2
<i>Ukupno</i>	45	43,69	25	14	6	58	56,31	24	23	11

Izvor: MKRŽM, 106–140.

*U analizu za 1875. uključeno je dvoje djece rođeno 1875., a kršteno 1876. godine.

(52,55%) bilo u srodstvu s kumčetom, od toga 17 (16,50%) s oba roditelja, 37 (35,92%) samo s majkom, a 49 (47,57%) samo s ocem krštenika.¹⁸³

Analiza na razini cijelog otoka ukazuje na to da je nešto više od polovice (55,17%) kumova/kuma bilo u srodstvu sa svojim kumčetom. Biranje krsnih kumova među rođacima

¹⁸³ MKRŽM, 106–141.

ujedno je bio način izbjegavanja dodatnog sužavanja izbora mogućih bračnih partnera i širenja bračnih zabrana koje, prema Koncilu, nameće krsno kumstvo.¹⁸⁴ Usporedbe radi, na jugu Hrvatske, primjerice na Korčuli, učestalost rodbinskih kumstava kretala se od 21,66% u župi Blato (1870.)¹⁸⁵ do 22,00% u župi Pupnat (1870.–1875.).¹⁸⁶ Istovremeno je u dubrovačkoj župi Grad (1870.–1871.) iznosila 27,54%,¹⁸⁷ dok ih je 1751.–1800. godine bilo čak 63,36%,¹⁸⁸ pri čemu su se krsni kum/kuma obično birali među braćom i sestrama roditelja i njihovih bračnih partnera, rjeđe među djedovima i bakama, a najrjeđe među braćom i sestrama krštenika.¹⁸⁹ Kume su u toj župi bile obično s majčine, a kumovi s očeve strane,¹⁹⁰ čime se častilo obje obitelji. Da je na Mljetu bilo slično, dokazuju rezultati analize u župi Maranovići, gdje su u 20 od 30 kumstava kumovi podjednako zastupali obje strane (očevu i majčinu).

Društveni status roditelja krštenika i krsnih kumova na Mljetu

Društveni status neke osobe određuje čitav niz čimbenika: obrazovanje, profesionalni status (zanimanje), financijsko stanje (imovinski status), stambeni status (posjed materijalnih dobara), obiteljski ugled, društveni angažman (članstvo u političkim, kulturnim, sportskim udrugama i slično), osobni talenti, postignuća, čast, ugled i drugi. Pri biranju kuma, bilo je poželjno, iako ne i uvjet, da je kum imućan, kako zbog toga da se kumče na njega može u životu osloniti, tako i zbog želje da bude široke ruke prema njemu.¹⁹¹ Prema studiji Solveig Fagerlund, u Švedskoj su u ranom novom vijeku za kume birane obično udane žene iz društvenih slojeva viših od sloja kojem pripadaju roditelji krštene djece, a kumovi iz istog kao i roditelji.¹⁹² Na taj su način uspostavljeni i vertikalni i horizontalni kumovski odnosi koji su otkrivali i određenu hijerarhiju unutar zajednice.¹⁹³

¹⁸⁴ Usporedi: V. Stojanović i N. Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća", 310, 322.

¹⁸⁵ Daria Vučijević i Ivana Lazarević, "Mreža kumova u Blatu i Pupnatu na otoku Korčuli u drugoj polovici 19. stoljeća", *Analni Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 493.

¹⁸⁶ D. Vučijević i I. Lazarević, "Mreža kumova u Blatu i Pupnatu na otoku Korčuli u drugoj polovici 19. stoljeća", 492–493.

¹⁸⁷ A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870.–1871.)", 343.

¹⁸⁸ Izračunato prema: I. Ipšić, I. Lazarević i V. Stojanović, "Neformalne strukture moći i mreže kumova dubrovačkih vlasteoskih obitelji u drugoj polovici 18. stoljeća", 442 (tab. 2).

¹⁸⁹ I. Ipšić, I. Lazarević i V. Stojanović, "Neformalne strukture moći i mreže kumova dubrovačkih vlasteoskih obitelji u drugoj polovici 18. stoljeća", 441–443.

¹⁹⁰ V. Stojanović i N. Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća", 311–312, 322.

¹⁹¹ Nevena Škrbić, "Život mladih, pripreme za brak i sklapanje braka u selima u okolici Novske", *Studia ethnologica Croatica* 12–13 (2000.–2001.), 195–196.

¹⁹² Solveig Fagerlund, "Women and Men as Goodparents in Early Modern Swedish Town", *The History of the Family* 5/3 (2000.), 348.

¹⁹³ S. Fagerlund, "Women and Men as Goodparents in Early Modern Swedish Town", 350, 352.

Zbog pomanjkanja i šturosti matičnih podataka, odrednica za utvrđivanje društvenog statusa pojedinca u ovom istraživanju bila je njegovo zanimanje (bilježeno kao *condizione*). Pretpostavka je, naime, da osobe istog zanimanja dijele iste vrijednosti, imaju istu razinu obrazovanja te sličan imovinski i stambeni status. No, ne treba izgubiti iz vida činjenicu da one ne moraju nužno imati isti društveni status i ugled. Stoga rezultate ovog istraživanja treba uzeti s izvjesnom rezervom. Socijalna stratifikacija na ovom uzorku utvrđena je na način da su posjednici, činovnici, službenici, carinici, šumari, licencirani pomorci u državnoj službi i osobe sličnih državnih zanimanja klasificirani kao osobe višeg društvenog statusa, za razliku od osoba čije je zanimanje bilo zemljoradnik, ribar ili mornar, koje se klasificiralo u niži socijalni rang. Ipak, to su samo pretpostavke za koje se u analiziranom izvoru ne mogu naći pouzdani dokazi te ih treba uzeti s dozom opreza i sa zadržkom.

Analiza uzorka pokazala je da je u objema župama u istraživanom razdoblju većina roditelja krštenika i njihovih krsnih kumova imala isto zanimanje. To je i potpuno razumljivo s obzirom na to da su u to doba na otoku prevladavali zemljoradnici, dok su ostala zanimanja – poput trgovaca (*negoziante*),¹⁹⁴ obrtnika (*industriante*),¹⁹⁵ licenciranih pomoraca / mornara (*I. R. marinaio permessante / marittimo*),¹⁹⁶ posjednika (*possidente*)¹⁹⁷ i državnih službenika: tajnika općine (*segretario comunale*),¹⁹⁸ šumara (*I. R. agente forestale*),¹⁹⁹ carinika (*I. R. ricevitore doganale*)²⁰⁰ i financijskih (poreznih) službenika, tzv. financa (*guida di finanza / I. R. concepista di finanza*)²⁰¹ – bila vrlo rijetko zastupljena.

S izuzetkom djevojčica Marije Anuncijate Luide Gizele Zanini, kojoj je otac bio carinik podrijetlom iz Korčule,²⁰² i Marije Magdalene Ane Antonie, kojoj je otac bio posjednik i učitelj (*maestro della scuola popolare*),²⁰³ svi ostali roditelji krštenika u župi Babino Polje bili su zemljoradnici. Što se zanimanja kumova tiče, za njih 57 od 210 (27,14%) svećenik nije upisao zanimanje, i to za 10 prvih, 43 druga i nijednog od ukupno 4 treća kuma. Od preostalih 163 (77,62%) kumova većina se bavila poljodjelstvom. No, s obzirom na nerazvijenu otočnu i seosku sredinu te promatrano razdoblje, to nije neobično. U matičnim knjigama obično ih se bilježilo riječima *agricolo* ili *agricoltore*, a u četiri zapisa

¹⁹⁴ MKRŽBP, 36 (1870., zapis 19).

¹⁹⁵ MKRŽBP, 42 (1872., zapis 31).

¹⁹⁶ MKRŽBP, 40–43 (1871., zapis 19; 1872., zapis 2).

¹⁹⁷ MKRŽBP, 36 (1870., zapis 19).

¹⁹⁸ MKRŽBP, 37 (1871., zapis 5).

¹⁹⁹ MKRŽBP, 44 (1872., zapis 10).

²⁰⁰ Primjerice, Nikola Fabijanić [MKRŽBP, 50 (1872., zapis 42)].

²⁰¹ MKRŽBP, 35–48 (1870., zapis 16; 1872., zapis 34).

²⁰² MKRŽBP, 44 (1872., zapis 10).

²⁰³ MKRŽBP, 46 (1872., zapis 19).

upotrijebljen je izraz *contadino*,²⁰⁴ što bi eventualno moglo upućivati da se radilo o kmetovima (odnosno osobama koje su obrađivale tuđu zemlju), no potvrde za to nisu nađene. Od 95 prvih kumova, čije je zanimanje zabilježeno, njih 20 (21,05%) nisu bili zemljoradnici. Među njima je bilo pet mornara, četiri posjednika (od kojih je jedan bio ujedno i trgovac), dva šumara, dva financijska službenika, jedan obrtnik (koji je bio kum dva puta), jedan općinski tajnik (koji je bio kum tri puta) i jedan carinik. Ostalih 75 (78,95%) prvih kumova, čije je zanimanje evidentirano, bavilo se zemljoradnjom. Od 59 drugih kumova, kojima su zanimanja također zabilježena, 94,92% su bili poljodjelci. Među preostalim 5,08% bili su po jedan obrtnik, posjednik i mornar.²⁰⁵

Status roditelja krštenika i njihovih kumova analiziran je temeljem njihova zanimanja. Utvrđeno je da su, zbog pretežito zemljoradničkog zanimanja stanovništva, bili uglavnom istog socijalnog statusa, čime su razvijane prvenstveno horizontalne društvene veze. No, naglasimo da ni u slučaju kad su zanimanja roditelja krštenika i njihovih kumova bila ista, njihov društveni status nije nužno morao biti isti jer je jedan od njih mogao, primjerice, uživati veći društveni ugled ili biti boljih materijalnih mogućnosti, pogotovo ako je sagradio kuću i imao vlastitu zemlju, što je zajednica, ne samo na Mljetu već i u ostatku Dalmacije, smatrala općim kriterijem uspjeha.²⁰⁶

Upisni obrazac matične knjige rođenih u župi Maranovići ponešto se razlikuje od obrasca matičnog upisnika u župi Babino Polje, i to na način da u potonjem upisniku ne postoji rubrika predviđena za podatke o zanimanju (*condizione*) roditelja, već o njihovu prebivalištu. Sukladno obrascu maranski je župnik skoro tri godine upisivao vjeroispovijest i prebivalište (prvih 50 zapisa), da bi 22. prosinca 1872. promijenio način bilježenja te za sljedeća 22 krštenja upisao vjeroispovijest i zanimanje roditelja krštenika.²⁰⁷ Način vođenja evidencije mijenja se nakon toga još tri puta. Podaci o zanimanju roditelja uneseni su za samo 27 krštenika, i svi su bili zemljoradnici. Za 78 od 105 (74,29%) krštenika nije navedeno zanimanje roditelja.

Glede zanimanja kumova u župi Maranovići, treba reći da u promatranom razdoblju, usprkos postojanju adekvatne rubrike za njihovo upisivanje u matičnom upisniku, ono nije zabilježeno za skoro trećinu (27,55%) evidentiranih kumova (to jest, za 54 od 196), s tim da za sedam krštenika u toj župi kumovi (ni prvi ni drugi) uopće nisu zapisani. Od kumova čije je zanimanje poznato (142 od 196), sedmorica su bili posjednici, dvojica ribari te po jedan kalafat, mornar, obrtnik i učitelj (koji je dva puta bio kum), dok su svi ostali bili zemljoradnici (njih 128). Potonji su upisivani uglavnom kao *agricolo/*

²⁰⁴ MKRŽBP, 34–35 (1870., zapisi 6, 7, 11 i 14).

²⁰⁵ MKRŽBP, 42–50 (1871., zapis 32; 1872., zapis 7; 1873., zapis 42).

²⁰⁶ Lena Mirošević i Snježana Mrđen, "Izvanbračna radanja na hrvatskim otocima – posebnost otoka Korčule", *Studia ethnologica Croatica* 32/1 (2020.), 321–322.

²⁰⁷ MKRŽM, 122 (1872., zapis 12).

agricoltore, dva puta kao *contadino*, dok je za žene dva puta korišten i izraz *villica*. Kako za skoro tri četvrtine (78 od 105) krštenika nije navedeno zanimanje roditelja, iako su i oni najvjerojatnije bili zemljoradnici, temeljem samo te pretpostavke nemoguće je bilo donositi zaključke. Takve su se analize mogle napraviti tek sporadično. Tako je, primjerice, uočeno da su Franici Emi Bratuši Belin oba kuma bili posjednici, dakle, višeg društvenog statusa nego njezini roditelji, koji su bili težaci.²⁰⁸ To dokazuje da su se i u tako maloju sredini, usprkos malim mogućnostima izbora krsnih kumova višeg socijalnog statusa, ipak stvarale i vertikalne društvene veze koje su predstavljale određeni "društveni kapital".²⁰⁹ On, doduše, nije mogao biti tako velik kao što su ga pojedinci mogli steći u većim, urbanim sredinama. Na zaključak da se ta uloga kumstva ni na Mljetu nije zanemarivala, navodi i činjenica da je Darinki Nikoleti Margariti Fabianić, kćeri carinika Nikole Fabianića (*I. R. ricevitore doganale*), prvi kum bio porezni službenik (*I. R. concepista di finanza*) Nikola Rossini iz Dubrovnika, a kuma Marietta Skance (*Schanze*),²¹⁰ dok je svjedok Josip Hajdić najvjerojatnije bio vlasnik trgovine u Babinu Polju u kojoj se nudila razna roba: od hrane i raznih alata do odjeće i obuće te zasigurno i uvezeni artikli.²¹¹ Međusobna poslovna povezanost oca, kuma i svjedoka na krštenju, a možda i kume,²¹² može se, međutim, samo naslutiti te bi za donošenje konkretnijih zaključaka o njihovim međusobnim odnosima trebalo napraviti dodatno istraživanje.

Višekratna krsna kumstva na Mljetu

Na Mljetu, otoku bogatom jedino siromaštvom, nema mnogo višestrukih kumova koji pripadaju višem društvenom staležu, kao što su, primjerice, državni službenici, brodovlasnici i veleposjednici. Kako otočani nisu imali mogućnosti svojoj djeci izabrati kuma iz poželjnijih, viših društvenih slojeva, često su ih birali iz istog, težačkog sloja. Omiljeni kumovi svoju bi kumovsku čast nerijetko zaslužili, ne bogatstvom, nego svojim ugledom stečenim u lokalnoj zajednici. I ovdje su kumovi birani često među članovima obitelji.

Činjenica da na otoku živi veliki broj imenjaka i imenjakinja te da se mnoga imena u maticama često ponavljaju, otežavala je utvrđivanje točnog broja višekratnih kumstava. Kumovi/kume, čija se imena višekratno ponavljaju u župi Babino Polje su: Đuro Pavlović

²⁰⁸ MKRŽM, 124 (1873., zapis 11).

²⁰⁹ Pierre Bourdieu, prema: V. Stojanović i N. Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća", 316.

²¹⁰ MKRŽBP, 48, zapis 34.

²¹¹ M. Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću*, II, 38.

²¹² Na Mljetu je vrlo rijetko ime Marieta. Kako ga je nosila supruga Mata Bačića, trgovca od kojeg je Josip Hajdić preuzeo trgovinu, moguće je (ako se radi o istoj Marieti) da su kuma i svjedok bili u bliskim poslovnim vezama (M. Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću*, II, 38). No, potvrde za to nisu pronađene.

(6 puta),²¹³ Ana Hajdić (5),²¹⁴ Josip Hajdić,²¹⁵ Ana Matana,²¹⁶ Antun Matana,²¹⁷ Ana Milić²¹⁸ i Ana Stražičić (po 4 puta)²¹⁹ te Đuro Dabelić,²²⁰ Marin Đurović,²²¹ Ana Radulj,²²² Franica i Vicko Sršen,²²³ Jele Stražičić,²²⁴ Katarina Stražičić²²⁵ i Petar Stražičić Periš (po 3 puta).²²⁶ Provjerom svih raspoloživih osobnih podataka nastojalo se otkriti kriju li se iza istih imena iste osobe. No, zbog nepotpunih zabilježbi to se uspjelo utvrditi tek za dio kumova. Primjerice, ustanovilo se kako se ime Ana Stražičić odnosi na četiri različite osobe, Ana Hajdić na tri, Ana Matana na tri, Ana Milić na dvije, a ime Ana Radulj najvjerojatnije uvijek na istu osobu, jednako kao i ime Đuro Pavlović.

Analizirajući višekratna kumstva, utvrđeno je da je dvadeset otočana zabilježeno po dva puta u ulozi kuma/kume, dok se jedanaest osoba moglo pohvaliti s tri i više kumstava. Rekord među njima bio je općinski tajnik iz Babina Polja, Đuro Pavlović, koji je u promatranom razdoblju u župi Babino Polje šest puta bio krsni kum. S pet kumstava nitko se nije mogao pohvaliti, ali su četverostruki kumovi bili posjednik i trgovac Josip Hajdić iz Babina Polja te posjednik Antun Matana iz Rope. Trostruki su kumovi bili: Đuro Dabelić; Marin Đurović; Ana, žena Ivana Hajdića; Ana, žena Ivana Radulja; Jele, žena Ivana Stražičića; Petar Stražičić Periš; bračni par Vicko i Franica Sršen.

Na siromašnijem, istočnom dijelu Mljeta, u župi Maranovići zabilježeno je četrdeset višestrukih kumstava. I u ovoj se župi mnogi zovu isto te se, primjerice, ime Marije Bašice javlja trinaest puta u rubrici kumova, ali je analiza pokazala da se radi o više različitih osoba,²²⁷ koje su većinom bile kume samo po jednom. Tek su tri od njih bile kume po dva puta.²²⁸

²¹³ MKRŽBP, 34–43 (1870., zapisi 9 i 10; 1871., zapisi 1 i 5; 1872., zapis 3).

²¹⁴ MKRŽBP, 34–45 (1870., zapis 10; 1871., zapis 15; 1872., zapisi 1 i 3; 1872., zapis 17).

²¹⁵ MKRŽBP, 36–48 (1870., zapis 19; 1871., zapis 26; 1873., zapis 31).

²¹⁶ MKRŽBP, 37–47 (1870., zapis 24; 1871., zapis 1; 1872., zapis 4; 1872., zapis 27).

²¹⁷ MKRŽBP, 35–46 (1870., zapis 12; 1871., zapis 17; 1871., zapis 28; 1872., zapis 20).

²¹⁸ MKRŽBP, 34–54 (1870., zapis 11; 1871., zapis 17; 1872., zapis 19; 1873., zapis 23).

²¹⁹ MKRŽBP, 33–48 (1870., zapis 3; 1870., zapis 7; 1872., zapis 20; 1873., zapis 31).

²²⁰ MKRŽBP, 43–48 (1872., zapis 6; 1872., zapis 11; 1873., zapis 32).

²²¹ MKRŽBP, 33–50 (1870., zapis 2; 1873., zapis 41; 1873., zapis 42).

²²² MKRŽBP, 41–47 (1871., zapis 24; 1872., zapis 12; 1872., zapis 29).

²²³ MKRŽBP, 34–47 (1870., zapis 8; 1872., zapis 25; 1872., zapisi 24 i 25).

²²⁴ MKRŽBP, 37–44 (1871., zapis 4; 1871., zapis 23; 1872., zapis 10).

²²⁵ MKRŽBP, 40–48 (1871., zapis 20; 1871., zapis 26; 1872., zapis 35).

²²⁶ MKRŽBP, 33–46 (1870., zapis nije numeriran; 1871., zapis 23; 1872., zapis 23).

²²⁷ Marije Bašice zapisane su kao: Marija Bašica; Marija, kći Petra Bašice; Marija Andrije Belina udata Bašica; Marija, žena Ivana Bašice; Marija, žena Joza Bašice; Marija, žena Nikole Bašice; Marija, žena Stijepa Bašice; Marija ud. pok. Antuna Bašice; Marija ud. pok. Joza Bašice, Marija ud. pok. Petra Bašice.

²²⁸ To su Marija Bašica, Marija ud. pok. Joza Bašice i Marija ud. pok. Petra Bašice, s tim da je prva mogla biti jedna od druge dvije u slučaju da župnik nije precizno zapisao podatke [MKRŽM, 108–138 (1870., zapis 3; 1871., zapis 2; 1871., zapis 8; 1871., zapis 17; 1873., zapisi 3 i 4; 1874., zapisi 20 i 21; 1874., zapisi 3, 4, 6 i 8; 1875., zapis 16)].

Kako se višekratnost kumstava ovdje računala samo ako su se osobni podaci kuma/kume (njihovo ime i prezime te ime njihova oca ili muža ako su i oni spomenuti) posve podudarali, rezultate ovog istraživanja treba uzeti s izvjesnom rezervom. Moguće je, naime, da bilježenje podataka nije bilo dosljedno te da su neke osobe u dijelu zapisa evidentirane s manje, a u drugim zapisima s više osobnih podataka, pa se nije moglo pouzdano utvrditi odnose li se zabilježeni podaci na iste osobe. Osim toga, čak i kad su svi osobni podaci istovjetni, nije isključeno da se radilo o imenjacija/imenjakinjama. Najomiljeniji kum u ovoj župi bio je Nikola Marković, koji je kumovao šest puta, od čega dva puta djeci svojih srodnika.²²⁹ Najomiljenije kume bile su Marija Gracić, udova Matova, koja je kumovala pet puta,²³⁰ i Ana Glavaš, koja je u toj ulozi bila čak četiri puta.²³¹ Po tri puta u ulozi kuma našli su se Petar Bakara,²³² Frano Belin,²³³ Stijepo Ivanov Belin²³⁴ i Kate pok. Andrije Sekulo.²³⁵

Na otoku je uočena i pojava omiljenih "kumskih obitelji", iz kojih se više članova višekratno pojavljuje u ulozi kuma/kume.²³⁶ Tome je zasigurno doprinio njihov ugled u zajednici, a time se ujedno izbjeglo daljnje sužavanje ionako uskog izbora potencijalnih bračnih partnera na otoku.

Zaključak

1. Analiza spolne strukture krštenika pokazuje da je omjer dječaka i djevojčica u objema župama bio gotovo izjednačen, s tim da je ukupni broj rođene muške djece bio nešto veći od broja rođene ženske djece. Takav rezultat uklapa se u demografske trendove prema kojima se, općenito gledano, rađa u prosjeku više muške nego ženske djece.

2. Djecu rođenu u životnoj opasnosti krstilo se odmah, dok se skoro svu ostalu djecu krstilo najčešće u roku od tri mjeseca. Takav interval između rođenja i krštenja ukazuje na to da je proces demografske tranzicije na Mljetu već dobro u tijeku. To potvrđuju i ranija istraživanja.

3. U objema je župama uočen značajan postotak izvanbračne djece: skoro svako jedanaesto dijete rođeno je izvan braka. Takav omjer usko je vezan za raširenu pojavu tzv. probnog braka, u koji se najčešće stupalo s namjerom da se utvrdi hoće li brak

²²⁹ MKRŽM, 116–138 (1871., zapisi 12 i 14; 1872., zapis 2; 1872., zapis 9; 1873., zapis 4; 1875., zapis 15).

²³⁰ MKRŽM, 112–138 (1871., zapis 1; 1872., zapis 8; 1873., zapis 11; 1875., zapis 8; 1875., zapis 13).

²³¹ MKRŽM, 110–132 (1870., zapis 12; 1872., zapis 5; 1874., zapis 1; 1874., zapis 12).

²³² MKRŽM, 108–126 (1870., zapis 5; 1871., zapis 16; 1873., zapis 14).

²³³ MKRŽM, 110–138 (1870., zapis 11; 1874., zapis 8; 1875., zapis 16).

²³⁴ MKRŽM, 120–136 (1872., zapis 6; 1874., zapis 5; 1875., zapis 8).

²³⁵ MKRŽM, 112–126 (1871., zapis 4; 1871., zapis 16; 1873., zapis 12).

²³⁶ Usporedi: D. Doblanović, M. Mogorović Crljenko, "Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri", 424–425.

biti reproduktivan. Znatno dio izvanbračno rođene djece naknadno je ozakonjen vjenčanjem roditelja.

4. Na cijelom otoku bila je samo jedna licencirana primalja (Ana Caenazzo). Osim nje, u matičnim je knjigama obiju župa upisano još dvadesetak priučenih babica (točan broj nije utvrđen zbog homonimije). Sve zajedno asistirale su na točno 50% (105/210) porođaja, što znači da su na svakom drugom porođaju rodilji pomagale žene iz kuće, obično svekrve ili jetrve, a katkad i susjede.

5. Skoro svi krštenici iz obiju župa, čiji su kumovi zabilježeni, imali su po kuma i kumu. Izuzetak je troje djece u Babinu Polju koja su imala po tri kuma te troje djece koja su imala samo po jednog. Tako visoka zastupljenost spolne simetrije među krsnim kumovima/kumama ukazuje da se na otoku vodilo računa o smislu koncilске odluke, koja je preporučivala "model para" jer on najbolje oslikava ulogu duhovnih roditelja, tj. zamjenskog oca i majke.

6. Analiza podrijetla kumova utvrdila je da su kumovi u objema župama bili obično iz istog sela iz kojeg je i njihovo kumče. Kako su kumovi/kume vrlo često bili srodnici svoga kumčeta, takvi su rezultati i očekivani.

7. Većina djece u objema župama krštena je jednim imenom, dok je otprilike svako peto dijete dobilo više imena. Fond osobnih imena bio je poprilično sužen, a rezultat je običaja čašćenja predaka imenom djeteta, što dovodi do velike zastupljenosti homonimije.

8. Osim predaka i sveca na čiji je spomendan dijete rođeno, učestalo se častilo i kuma/kumu. Utvrđeno je da je u župi Babino Polje skoro svaki treći dječak kršten imenom svoga kuma, te skoro svaka peta djevojčica imenom kume. U župi Maranovići nešto je više od trećine krštenika dobilo kumovo/kumino ime. Kako se nije raspolagalo rodoslovnim stablima krštenika, nije se moglo utvrditi jesu li u svakom pojedinom slučaju u kojemu se ime kumčeta i kuma/kume preklapalo čašćeni upravo oni ili možda bake i djedovi (ili neki drugi članovi obitelji) kumčeta. Osim toga, uočena je i pojava da se kod djece koja su krštena s više imena (pa čak i u slučaju kad bi dobili četiri krsna imena) nije častilo ni kuma ni kumu. Ipak, za preciznije i pouzdanije zaključke bilo bi potrebno provesti genealošku analizu svih obitelji zastupljenih u promatranim uzorcima.

9. Izbor kuma/kume unutar obitelji krštenika bila je vrlo česta pojava na Mljetu. Metodom izonimije utvrđeno je da je prezime kuma/kume bilo istovjetno prezimenu njihova kumčeta u više od 75% slučajeva. Takav ishod analize bio je očekivan jer su se kumovskih obveza najčešće prihvaćali upravo stričevi i ujaci odnosno tetke, strine i ujne, a katkad djedovi i bake. To je ujedno bio način da se izbor bračnih partnera krštenicima u budućnosti (kad za to dođe vrijeme) ne bi dodatno suzio, jer je na tom pučinskom otoku ionako bio već dosta reduciran.

10. Istraživanjem je utvrđen određeni broj višekratnih krsnih kumstava. No, zbog jake zastupljenosti homonimije, odnosno činjenice da na otoku živi veliki broj imenjaka

i prezimenjaka (imenjakinja i prezimenjakinja), bilo je nemoguće utvrditi točan broj višekratnih kumstava. Omiljeni kumovi svoju su kumovsku čast nerijetko zaslužili ugledom stečenim u selu, a često su birani po rodbinskom ključu.

11. Odnos društvenog statusa roditelja krštenika i njihovih kumova analiziran je, u nedostatku drugih podataka, usporedbom njihovih zanimanja. No, ni ono nije ažurno upisano skoro za trećinu kumova, kao što nije ni za roditelje skoro tri četvrtine krštenika. Te su činjenice zasigurno utjecale na rezultate analize, pa ih treba uzeti u obzir. Osim toga, kako se radi o isključivo seoskoj sredini jer na Mljetu nema gradova, populaciju tog otoka čine pretežito zemljoradnici. Ta je okolnost uvjetovala isti društveni status većine kumova i roditelja krštenika. Usprkos tome, uočeni su i primjeri vertikalne socijalne povezanosti, gdje su katkad oba kuma bila višeg društvenog statusa od roditelja kumčeta. Ne treba, međutim, zanemariti ni to da osobe istog zanimanja ne moraju nužno imati isti društveni status i ugled.

GODPARENT NETWORKS IN THE PARISHES OF BABINO POLJE AND MARANOVIĆI ON THE ISLAND OF MLJET IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

AHMET KALAJDŽIĆ AND MARIJA GJURAŠIĆ

Summary

Based on data from the baptism registers of the parishes Babino Polje and Maranovići on the island of Mljet, the article examines godparenthood as a phenomenon of spiritual kinship and reflection of the development of social networks in the latter half of the nineteenth century. The research for this article was conducted with a goal to analyse the size and gender structure of births and baptisms, as well as the customs and practice regarding the choice of godparents in the small and isolated insular community. The authors have established the proportion of emergency baptisms, average age of the child at baptism ritual, naming patterns, origin and social status of the godparents, surname sharing between godparents and godchild, their blood relationship, multiple godparenthoods, etc. The research sample included 105 children from each parish: the analysis of data for the parish of Babino Polje was conducted within the time frame 1870–1872, and for the purpose of adjustment, the sample for the Maranovići parish was expanded to the period 1870–1875. The analysis has confirmed increasing demographic birth trends of male over female children. The study has drawn attention to the practice of trial marriage and 9.05% of illegitimate births, most children being eventually legitimated. Church baptism was commonly administered within three months from birth. At baptism, the infants most frequently had two godparents ("couple model": godfather and godmother), which reflected the spirit of the Tridentine Council. In terms of origin, at least 90.14% of godparents in both parishes came from the island itself, and most of them were farmers. Since parish registers do not provide any data on the kinship ties between godparents and godchild, this aspect was analysed by using the isonymy method (the incidence of surname sharing), despite certain methodological limitations, notably in the communities inhabited by a large number of persons sharing the same name and surname. The selection of godfather/godmother from the godchild's family was very common, and probably designed against the narrowing of the marriage pool which, according to the Council, was a direct consequence of godparenthood.

